

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

The Journal of Diplomacy and Strategy

ANALİZ BÜLTENİ

ARALIK 2020

Editör

Aybala Lale

Editörden

Değerli Okuyucular,

Diplomasi ve Strateji Dergisi (DSJOURNAL), Uluslararası İlişkiler ve Bölge Çalışmaları alanlarında orijinal çalışmalara yer vermek gayesiyle 2020 yılında yayın hayatına başlamıştır. Faaliyetlerimizi yalnızca dergi ile sınırlamayarak internet sitesi ve sosyal medya platformları aracılığıyla haftalık Dış Politika Z Raporları, analiz yazıları, dosyalar ve çevirilerle sizlerle buluşmaktayız. Bu kapsamda alanında uzman yazarlarımızın kaleme aldığı analizleri ‘‘Aylık Bülten’’ şeklinde sizlerin istifadesine sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Uluslararası İlişkiler disiplini tıpkı içerisinde bulunduğumuz dünya gibi gözle göremediğimiz, ancak idrak edebildiğimiz bir değişim içerisinde. Bir disiplin olarak Uluslararası İlişkilerin ortaya çıkışı henüz çok yeni olsa da 21. yüzyıl Uluslararası İlişkilerin değişimi ve dönüşümü için pek çok parametreyle doludur. Küreselleşme ve küreselleşmenin etkilerini tartıştığımız süreçte, içinde bulunduğumuz pandemi süreci de dahil pek çok parametre küreselleşmenin tek hakikat olmadığını gözler önüne serdi. Bu kapsamda bölge çalışmaları uluslararası ilişkiler disiplininde önemini muhafaza etmeye devam etmektedir. Dolayısıyla bültenimizde uluslararası ilişkilere dair analizlerin yanı sıra Güneydoğu Asya, Doğu Asya, Ortadoğu, Afrika ve Doğu Akdeniz bölgelerini kapsayan çalışmalar da önemli bir yere sahiptir.

Aralık Ayı Bültenimiz çok boyutlu bir şekilde farklı meselelere ışık tuttu. Şeyma Kızılay Ortadoğu’da koronavirüs ile geçen bir yılı ekonomik, siyasi ve toplumsal etkileriyle değerlendirdi. ‘‘Türkiye-Suriye İlişkilerinde İşbirliği/Çatışma Alanları ve Türk Dış Politikasının Dönüşümü’’ başlıklı yazısında Türkiye’nin Suriye politikasının, sistemik ve içsel faktörlerin tetiklediği güvenlik odaklı bakış açısını temel aldığını ifade etti. Büyükelçi Fatih Yıldız’ın Türkiye’nin Irak politikasındaki etkisini ele aldığı yazısı ise Türk kamu diplomasisine Fatih Yıldız örneği ile ışık tuttu ve çok ilgi çekti. Ertuğrul Gökçekuyu 11 Eylül’ün dünden bugüne Avrupa’daki etkilerine değindi. Ayşe Gülsüm Çalık ise 11 Eylül ve İslamofobi’nin Almanya’ya yansımalarını anlattı. Nurettin Taşar güncel bir gelişme olan CAATSA yaptırımlarını Rahip Brunson krizi ile mukayeseli inceledi. Gamze Ayan Çakmak ise Balkanlara ışık tutarak Dayton Anlaşması’nın edilgen ve kırılgen yönlerine değindi.

Aralık ayı bültenimizin ve yayımlanan tüm bilimsel çalışmaların okurlarımıza ve Türk akademisine faydalı olmasını temenni ediyoruz. 2020 yılını geride bırakırken dileriz sizler için faydalı çalışmalar ortaya koyabilmişizdir. 2021’de yeni bültenlerle buluşmak dileğiyle,

Aybala LALE

İÇİNDEKİLER

Ortadoğu'da Koronavirüsle Bir Yıl.....	4
Şeyma Kızılay	
11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri	10
Ertuğrul Gökçekuyu	
"Edilgen" ve "Kırılğan" Barış Dayton 25 Yaşında.....	14
Gamze Ayan Çakmak	
Türkiye-Suriye İlişkilerinde İşbirliği/Çatışma Alanları ve Türk Dış Politikasının Dönüşümü.....	19
Şeyma Kızılay	
11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları.....	24
Ayşe Gülsüm Çalık	
ABD Yaptırımları: CAATSA ve Rahip Brunson Krizi Üzerine Bir Karşılaştırma	29
Nurettin Taşar	
Türkiye'nin Irak Politikasında Büyükelçi Fatih Yıldız'ın Etkisi.....	33
Şeyma Kızılay	

Ortadoğu'da Koronavirüsle Bir Yıl

Şeyma Kızılay*

Neredeyse bir yıla yakın süredir tüm dünyada ağır sonuçları ve etkileriyle yüzleştığımız ve Korona virüs ile mücadele etmeye devam ediyoruz. Başlarda çok önemsenmeyen ve tedbir almakta geç kalınan fakat sonra ne kadar önemli olduğunu gösteren koronavirüs küresel düzeyde büyük etkiler bırakmayı halen sürdürüyor. Virüsün ortaya çıktığı Aralık ayı ve küresel hale geldiği Ocak ayından itibaren yaklaşık bir yıldır ülkeler özellikle ekonomik olmak üzere siyasi ve toplumsal olarak oldukça etkilendiler. Bu çalışmada Ortadoğu coğrafyası değerlendirilerek salgının etkileri ve mevcut durumu incelenecektir.

Korona virüsün hayatımıza nasıl girdiğini ve daha sonra nasıl yayıldığını kısaca hatırlayarak başlayalım. 2019'un Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde 41 kişinin aynı belirtileri göstererek hastalanması ile başlayan fakat zatürre olduğu düşünülen hastalığın aslında farklı bir virüs olduğunun anlaşılması uzun zaman almadı. Ocak 2020'de bunun yeni bir virüs olduğunu açıklayan Çin'den ilk ölüm haberinin gelmesinin ardından Tayland, Güney Kore ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de vakalar görülmeye başladı. Şubat ayına gelindiğinde virüs, içerisinde Almanya, Rusya, İspanya'nın da bulunduğu 14 ülkede görülmüştü.[1] Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün virüs tanımlaması ve salgın ilanı ise geç kalınmış bir duyuru oldu. DSÖ Başkanı Tedros Adhanom Ghebreyesus ifadesiyle "Corona Virüs" ve hastalık anlamına gelen "disease" kelimelerinden oluşturulan Covid-19 virüsü; 12 Mart 2020'de, tüm dünyayı ilgilendirmesi, hızlı yayılması ve önlem gerektirmesi nedenleriyle pandemi (küresel salgın) olarak ilan edilmiştir.[2]

Tablo 1*: Ortadoğu'da Korona Virüs

ÜLKE	VAKA (toplam)	ÖLÜM
İran	990.000 +	48.990
Irak	550.435	12.306
Türkiye	500.865	13.746
Suudi Arabistan	357.128	5.884
İsrail	337.000	2.867
Ürdün	210.709	2.626
Birleşik Arap Emirlikleri	168.860	572
Katar	139.000	238
Kuveyt	142.635	880
Lübnan	123.000	1.018
Mısır	115.541	6.636
Suriye	7715	409
Yemen	2148	614
Toplam	13.500.173	96.686

*Doktora, Bursa Uludağ Üniversitesi, Ortadoğu Çalışmaları, kizilay.eylul@gmail.com

*İlgili haber kaynaklarından ülkelerin 30 Kasım 2020 tarihli vaka ve ölüm sayıları istatistiklerinin bir araya getirilmesiyle 01.12.2020 tarihinde oluşturulmuştur.

Virüsün Ortadoğu bölgesine gelişi ise diğer ülkelerde olduğu gibi kısa sürmüş ve virüs Şubat ayında ilk olarak Mısır'da baş göstermiştir. Ardından İran'da görülen hastalık ölümlere neden olmuştur. Virüsün ilk olarak Kum kentinde görülmeye başladığı ülkede, genel olarak tedbirlerin alınmasında yaşanan gecikme, vaka ve ölüm sayılarındaki tutarsızlıklar hastalığın yayılımına hız katmış ve ülke kısa sürede virüsün etkisi altına girmiştir. Salgına dair önlemler kapsamında okullar tatil edilmiş, durumun ilerlemesiyle belediye çalışanlarına evde çalışabilecekleri duyurulmuş, futbol maçları iptal edilirken okullarda ve otobüslerde dezenfekte çalışmaları yapılmıştır. Sağlık Bakanı yardımcısı, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve 24 milletvekilinin de hastalanması üzerine meclisin kapatılmasına karar verilmiştir. Seyahat yasakları, Cuma namazlarının iptali önlemlerine rağmen virüsün etkisi yok edilememiş, ABD ambargoları nedeniyle ekonomik sorunlar yaşanan ülkede pandeminin etkileri ağır olmuştur.[3]

Bölge genelinde hızla yayılan virüs zamanla Irak, Mısır, İsrail, Suudi Arabistan gibi ülkelerde sağlık ve toplum güvenliği açısından sorunlara neden olmasının yanı sıra ekonomik ve siyasi olarak da büyük etkiler meydana getirmiştir. Salgınla mücadele kapsamında alınan tedbirler, sınırların ve uçuşların kapatılması, ülkelerin ekonomilerine olumsuz yansımalara sebep olmakla birlikte küresel sisteme de etki etmiştir. Salgının ekonomik etkileri göz önüne alındığında özellikle petrol fiyatlarındaki düşüşün ülke ekonomilerini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Varil başına 40 dolar düzeyinde olan fiyatların düşüşünde petrol ihracatçısı ülkelerin taleplerinde meydana gelen azalma, virüs nedeniyle üretimin durması etkili olmuş; dolayısıyla Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi ülkelerin ekonomileri olumsuz etkilenmiştir.[4]

Ekonominin önemli bir sacayağı olan turizm sektöründe ülkeler arası ulaşımın kesilmesi sonucu yaşanan gelir düşüşü ekonomiye yönelik bir diğer olumsuzluğu oluşturmaktadır. Ülke içinde alınan önlemler hasebiyle kapatılan işletmeler nedeniyle işsiz kalan insanlar, farklı ülkelerde çalışan işçilerin işsiz kalması sosyo-ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Toplumsal olarak hem ekonomisi kırılgan ve zayıf olan hem de yoksulluğun yoğun olduğu, sağlık sektörü hizmetlerinin tam anlamıyla karşılanamadığı ülkeler söz konusu olan yaklaşık bir yıllık süreçte görece daha çok zarara uğramış ve daha zor duruma düşmüştür.

Salgın öncesi süreçte toplumsal çalkantıların yaşandığı ve halkın yönetimden duyduğu rahatsızlık nedeniyle sokaklara döküldüğü Irak, bu ülkelerden biri. Yetersiz hizmetler, halkın yoksulluğu, siyasi yapının istikrarsızlığı gibi olumsuzlukların bulunduğu ülke, ekonominin petrole dayanması nedeniyle petrol fiyatları düşüşünden de büyük oranda etkilenmiştir. Ülkenin petrol ihracatı haziran ayında günlük 267 bin varile düşmüştür. Günlük 3,2 milyon varil olan ihracat oranı 2,8 milyona gerilemiştir. Aynı zamanda ithalatın ülke ekonomisinde büyük bir yerinin bulunduğu Irak, dünya genelinde sınırların kapatılmasından da etkilenmiştir. Ekonomiyi olumsuz etkileyen bir unsur da ülkenin dış borçları konusu. Ülke GSYH'sinin % 44,6'sına denk gelen borç oranının 2022'de % 87,4'e çıkması öngörülmekte.[5]

Diğer yandan düşük maaşlar veya işsizlik nedeniyle insanların uğradığı kazanç kaybı da virüsün halk ve ekonomi üzerindeki yükünü artıran gelişmeler. Kötü yönetim, siyasi istikrarsızlıklar ve yolsuzluklar, hizmet eksikliği, sağlık sektöründeki yetersizlikler ve

ekonomik kayıplar halkın yoksulluğu ile bir araya geldiğinde Irak için zor olan mücadeleyi daha sorunlu hale getirmiştir. Süreç içerisinde merkezi sağlık sisteminin yetersizliğinin görülmüş olması, halkın yönetime duyduğu güvensizliği artıran bir etken olmuş ve hükümet karşıtı protestolarda etkili bir unsur haline gelmiştir. Ayrıca sağlık konusunda teknik ve mali açıdan desteğe ihtiyaç duyulması da virüsle mücadelede yetersiz kalınmasında etkili olan diğer bir faktör. Tüm bu etkiler ülkenin virüse karşı kırılganlığını artıran bir etki yaratıyor.

Vaka sayılarının ve ölüm oranının en çok olduğu ülke olan İran ise sağlık konusunda önemli bir sınav vermekte. Özellikle Donald Trump döneminde dozu artan ABD yaptırımları sonucu enflasyonun %150'lere çıktığı, yolsuzluğun arttığı, birçok uluslararası transfer ve liman faaliyetleri ile petrol ithaline yasakların getirildiği İran ekonomisinin yaşadığı zorluklara koronavirüsün turizm şehri olarak nitelendirilen Kum şehrinde görülmesi de eklenince ticaretten turizme birçok kanalda iktisadi olumsuzluklar görülmüştür.[6] Ekonomik çıkmaz nedeniyle bu süreçte İran IMF'den 5 milyar dolarlık destek talebinde bulunmuştur. Bununla birlikte koronavirüs İran'da siyasi birtakım etkilere de sebep oldu. Virüs nedeniyle mecliste yasama faaliyetlerine ara verilen İran'da 1980-88 yıllarında Irak'la savaş olurken dahi devam eden faaliyetlerin virüs nedeniyle durdurulması farklı çevrelerden milletvekillerinin tepkisine neden olmuştur.[7]

Mekke, Medine ve Riyad şehirlerine giriş-çıkışın kapatılması ile virüs önlemleri alan Suudi Arabistan salgından en çok etkilenen ülkeler arasında yer alıyor. Dini turizmin durması ekonomiyi olumsuz etkilerken ülke ekonomisinin petrole dayanması petrol ihracı noktasında ülkeyi etkileyen unsurlardan biri olmuştu. Petrole olan arzın düşmesi ve fiyatların azalması ile Hac merkezi olan ülkede Kabe'nin ibadete kapatılması büyük oranda gelir kaybının yaşanmasına ve ekonomik daralmaya yol açmıştır. Öyle ki Suudi Arabistan merkez bankası Mart ayında döviz rezervlerinin son yirmi yılın en hızlı ve 2011'den bugüne en düşük seviyede olduğunu açıklamıştır.[8] Ülke ekonomisinin 2019 yılında % 0,3 oranında genişlediği ve GSYH büyüme tahmininin virüs nedeniyle % 2,1'den %0,6'ya düştüğü öngörülmüştür.[9] Yurt içi ve yurt dışı uçuşların iptal edildiği, eğitime ara verildiği, evden çalışma sistemine geçildiği ülkede aşı çalışmaları da takip edilmektedir. Sağlık Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre ülkede vatandaşlara ve sakinlerin % 70'ine aşı ücretsiz sunulacak.[10] Son zamanlarda vaka sayılarında düşüşün görüldüğü Suudi Arabistan'da süreç boyunca toplumsal karşı çıkışlar yaşanmaması ülkede sürecin yönetimiyle ilgili halkın bir tepkisi bulunmadığını gösteriyor denilebilir.

Koronavirüs öncesi süreçte siyasi çalkantılar yaşayan İsrail'de virüsün etkisi ekonomiyle birlikte siyasi ve toplumsal alanda birtakım gelişmeler yaşanmasına neden oldu. Nisan 2019'da genel seçim yapılan İsrail'de hükümetin kurulamaması nedeniyle Eylül 2019 ve Mart 2020'de olmak üzere iki kez daha seçim yapıldı. Siyasi meseleler gündemi meşgul ederken ortaya çıkan koronavirüs ve mücadele kapsamında alınan önlemler bir araya geldiğinde ise halkta hakkında soruşturmanın devam ettiği Başbakan Benyamin Netanyahu'ya karşı bir öfke söz konusu oldu ve sokak gösterileri meydana geldi. Son olarak aşı konusunda yapılan son açıklamaya göre, İsrail ABD'li ilaç şirketi Pfizer ile 8 milyon dozluk bir aşı anlaşması imzaladı. Başbakan Netanyahu, Ocak 2021'de temin edilmesi beklenen aşılardan sayesinde ülkede yeni bir sürecin başlayacağını ifade etti.[11] Salgının İsrail ekonomisinde yarattığı olumsuzluklar ise turizm sektörü ile ihracat faaliyetlerinde yaşanan duraksama noktasında gerçekleşmiştir. Ülkedeki işsiz sayısı artmış % 3,5'den % 25'lere çıkmıştır ve salgın nedeniyle ülkenin ekonomisinde önemli bir paya sahip olan turizm gelirlerindeki düşüş İsrail'in salgından en çok etkilenen ülkeler kategorisine almıştır. Turizm sektöründen

kaynaklanan 20 milyar dolar civarındaki gelirin koronavirüs nedeniyle yarı yarıya düşmesi tahmin edilmektedir. [12]

Turizm ve ticaret noktasında etkilenen ülkelerden biri de Mısır. Savunmasız bir ekonomik yapıya sahip olan Mısır'da özellikle turizm sektörü oldukça önemli. Dolayısıyla ülke uluslar arası ticari kısıtlamalardan ve turizm gelirlerinde yaşanan düşüşten etkilenen ülkeler arasında yer alıyor. Diğer yandan 2017 yılından itibaren olağanüstü halin (OHAL) devam ettiği Mısır'da muhalefet tarafından Devlet Başkanı Abtulfettah el-Sisi'nin pandemi sürecini OHAL'i uzatmak için kullandığı yönünde yorumlar ortaya çıkıyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) tarafından da Sisi'nin bu süreçte OHAL yasaasının kapsamını genişletmeye çalıştığı bildirildi. Söz konusu yorumlar 7 Mayıs'ta onaylanan OHAL kanununda yapılan değişiklikten kaynaklanıyor. Bu değişiklikler cumhurbaşkanı ve ordunun kanunu ihlal edebilecek sivililer üzerindeki gücünü artırabilmesini öngörüyor.[13]

Aynı zamanda Sisi artık herhangi bir sebeple bir araya gelen toplulukları (sebepe cenaze, düğün, protesto olsun fark etmeksizin) korona virüs tedbirleri kapsamına alarak dağıtabiliyor. Dolayısıyla rejim iktidarında virüsle mücadele bir koz haline gelmiş oluyor. Toplumsal açıdan dikkat çeken bir nokta da Mısır'da kişi başına düşen doktor sayısının azlığı. Birçoğu göç eden doktorların önemli bir kısmı ise rejim tarafından siyasi suçlar nedeniyle hapistedir.[14] Doktora ulaşamayan ülkede şimdiye kadar 6 bin 586 kişi virüs nedeniyle hayatını kaybetti.

Koronavirüsle mücadele kapsamında ülkelerin birbirlerine gönderdikleri yardım paketleri de virüsün siyasi etkileri arasında yer alıyor. ABD, Çin, İngiltere gibi ülkelere tıbbi yardım paketleri gönderen Mısır bu yardımlarla insani diplomasiden ziyade devletler arası ilişkiler ve uluslar arası alanda prestij kazanımı amacıyla hareket etmiştir. İngiliz silahlarının ve askeri satışların ithalatçısı olan Mısır, gönderdiği yardım paketleriyle ikili ilişkilerini geliştirme hedefi taşıyor. Diğer yandan Mısır için önemli bir yatırımcı olan Çin'e yardım gönderilirken de en yüksek dış borcunun olduğu bu ülkeden yardım karşılığında birtakım kazançlar sağlanabileceği düşüncesi oluşmuş olması muhtemel.[15]

Covid-19 nedeniyle büyük sıkıntılarla yüzleşen bir ülke halkı da Suriye oldu. Dokuz yıldır iç savaşla mücadele edilen ülkede vaka sayılarıyla ilgili tam ve doğru bilgi verilmediği iddiası oldukça güçlü. Salgından önce de tıbbi yetersizliklerin ve hizmet eksikliğinin var olduğu Suriye söz konusu süreçte en çok zorluk çeken ülkelerden biri. Halkın ülkede virüs olduğu konusunda bilgilendirilmesinde iki sebepten dolayı gecikme yaşandığı üzerinde durulmaktadır. Birincisi hastalığın tespit edilmesini sağlayacak test kitlerinin bulunmaması, diğeri ise okuryazarlıkla ilgili. Halkın virüsle ya da semptomlarla ilgili bilgi sahibi olmaması hastalığın yayılımına, hasta olanların belirlenememesine sebep olmuştur. Toplumsal düzeydeki bu mağduriyetle birlikte ekonomik zorluklar da yaşayan Suriye'ye Sezar Yasası[16] yaptırımları nedeniyle yardım gönderilememesi mağduriyeti artıran bir gelişme olmuştur.[17]

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında Ortadoğu'da ilk olarak Şubat 2020'de görülen koronavirüs salgını sürecinde bugüne dek meydana gelen gelişmeler ekonomik, siyasi ve toplumsal olmak üzere bölge ülkelerinde oldukça önemli etkiler meydana getirmiştir. Çoğu ülkelerde görülen ortak nokta hükümetlerin vaka ve ölüm sayıları ile ilgili verdiği bilgilerin doğruluğundan duyulan şüphe etrafından şekilleniyor. Virüsün görülmeye başladığı ilk zamanlardan daha geç duyurulması, vaka ve ölüm oranları hakkında eksik bilgi verildiği düşüncesi bölge genelinde yaygın durumda. Şubat ayından bugüne kadar olan dönem göz

alındığında küresel düzeyde alınan önlemler kapsamında uluslar arası uçuşların askıya alınması, ticaretin durması, petrol üretimlerinin olumsuz etkilenmesi, fiyatların düşmesi, turizm sektöründe yaşanan durgunluk, sınırların kapatılması ve ülke içinde işletmelerin kapatılması, karantina uygulamaları gibi faaliyetler en çok ekonomi üzerinde olumsuz etkiler bırakıyor. Bölge ülkelerinin ekonomilerinde ciddi öneme sahip kalemlerin süreçten olumsuz etkilenmesi ülkeleri ekonomik anlamda zorda bırakıyor.

Diğer yandan siyasi ve toplumsal etkiler mevcut. Söz konusu süreç baskıcı yönetimler için halk üzerinde etki kurmak açısından bir fırsat olarak değerlendirilirken kimi yönetimler içinse halk tarafından protesto edilmelerine sebep oldu. Hem sürecin kötü yönetildiği düşüncesi hem de yolsuzlukların yoğun olduğu ve yeterli sistemsel dönüşümlerin sağlanmadığı ülkelerde halk sağlığı sisteminin yetersizliğini ortaya çıkardığı için, virüsle geçen on ayda ülke vatandaşlarının yönetimlerinden duyduğu rahatsızlıklar arttı. Ülkelerin kırılma noktalarının, altyapı ve hizmet eksikliklerinin gün yüzüne çıktığı bu süreç atlatıldığında bölge dengelerinde nasıl bir değişiklik olur? Ülkelerin öncelikleri ve pratikleri nasıl değişir? Aylardır birçok şekilde mağdur olan ve gittikçe kızan halklar virüs sonrası süreçte tepkilerini nasıl dile getirir? Bu tepkiler nelere yol açar? Tüm bu soruların cevapları ancak gerçek anlamda pandeminin atlatılmasıyla cevaplanabilecektir.

Kaynaklar:

[1] Okan Yücel, “Koronavirüs Zaman Çizelgesi: Ne Zaman Ortaya Çıktı? Önemli Tarihler Nelerdi?,” 5 Mayıs 2020, <https://medyascope.tv/2020/04/05/koronavirus-zaman-cizelgesi-ne-zaman-ortaya-cikti-nasil-yayildi-onemli-tarihler-nelerdi/> Erişim: 24.11.2020.

[2] “Pandemi nedir, ülkeleri nasıl etkiler? DSÖ koronavirüsü pandemi ilan etti”, 12.03.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548> Erişim: 15.03.2020.

[3] “Koronavirüs (Covid-19): Salgına karşı hangi ülke, ne tür önlemler aldı?”, 13 Mart 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51864424> Erişim: 15.02.2020.

[4] Recep Yorulmaz vd. Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Koronavirüsün Ekonomik Etkileri, ORSAM Rapor No: 12, 2020, s.21.

[5] Impact of Covid-19 on the Iraqi Economy, *UNDP*, October 2020.

[6] Recep Yorulmaz vd. s. 49.

[7] Mehmet Koç, Koronavirüs Salgını İran’da Siyasi Süreçleri Nasıl Etkiledi?, 08.05.2020, İRAM, <https://iramcenter.org/koronavirus-salgini-iranda-siyasi-surecleri-nasil-etkiledi/> Erişim: 25.11.2020.

[8] Saudi Arabia triples VAT to support coronavirus-hit economy, 11 May 2020, <https://www.bbc.com/news/business-52612785> , Erişim: 29.11.2020.

[9] Shaji Matthew, “Gulf’s Top Two Economies Dealt Setback After Virus Disruption”, *Bloomberg*, 3 March 2020, <https://financialpost.com/pmn/business-pmn/gulfs-top-two-economies-dealt-setback-after-virus-disruption> Erişim: 29.11.2020.

[10] “Suudi Arabistan tim vatandaşlarına bedava aşı dağıtacak,” *şark-ul Avsat*, 24 Kasım 2020, <https://turkish.aawsat.com/home/article/2644766/suudi-arabistan-t%C3%BCm-vatanda%C5%9Flar%C4%B1na-bedava-a%C5%9F%C4%B1-sa%C4%9Flayacak> Erişim: 25.11.2020.

[11] “İsrail 8 milyon doz Pfizer aşısı satın alıyor,” *şark-ul Avsat*, 14 Kasım 2020, <https://turkish.aawsat.com/home/article/2624546/i%C7%99srail-8-milyon-doz-pfizer-a%C5%9F%C4%B1s%C4%B1-sat%C4%B1n-al%C4%B1yor> Erişim: 20.11.220.

[12] Recep Yorulmaz vd. s. 49.

[13] Khalil Al-Anani, *Politics of Covid-19 in Egypt: Between Repression and Opportunism*, Arab Center, 12 May 2020, http://arabcenterdc.org/policy_analyses/politics-of-covid-19-in-egypt-between-repression-and-opportunism/ Erişim: 20.11.2020.

[14] Sam Hamad, *Sisi uses coronavirus to enshrine new powers at the expense of his people*, *The New Arab*, 29 April 2020, <https://english.alaraby.co.uk/english/comment/2020/4/28/egypts-sisi-legislates-against-coronavirus-and-his-people> Erişim: 20.11.2020.

[15] Khalil al-Anani.

[16] Sezar Yaptırım Yasası; ABD’nin başlattığı en kapsamlı yaptırım paketi olarak nitelendirilen yaptırım yasası 17 Haziran 2020’de yürürlüğe girmiştir. Yaptırım paketi Suriye rejimi ile ilişkileri olan aktörleri hedef alan yaptırımları içermektedir.

[17] Danny Makki, *Syria is Facing a Covid-19 Catastrophe*, 6 August 2020, Middle East Institute, <https://www.mei.edu/publications/syria-facing-covid-19-catastrophe> Erişim: 25.11.2020.

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri

Ertuğrul Gökçekuyu*

11 Eylül olayları belki ikinci dünya savaşından sonra Avrupalıların toplumsal dokularını derinden sarsan, kişilerin ve Avrupa milletlerinin Avrupa Birliğine olan bakışlarını zedeleyen en belirleyici unsurlardan biridir. İkinci dünya savaşı Avrupa Birliğinin doğmasına neden olurken 11 Eylül olayları Avrupa da sosyal ve liberal ideolojilerin popülist ideolojilere karşı yenilmekte olduğunu anlatır. Hollanda'da Partij voor de Vrijheid (PVV), Avusturya'da Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ), Belçika'da Nieuwe Vlaamse Alliantie (NVA), Fransa'da National Front (NF), Almanya'da Alternativ Für Deutschland (AFD) ve bu listenin gün geçtikçe uzadığı yeni bir Avrupa oluşmaktadır. Popülist aşırı sağ partilerin azınlıklar üzerinden yürüttükleri söylemler 11 Eylül öncesi üretilen Lewis ve Huntington söylemleri ile örtüşür.[1] Dolayısıyla, 11 Eylül vakası bir dönüm noktası olup Avrupa milletlerinin siyasal ve sosyal hayatlarını hala etkisi altında tutmaktadır. İndirgemeci bir gözle bakıldığında 11 Eylül, tek kutuplu bir dünyada, liberal, seküler toplumun realist materyalist korkulara teslim olmasıdır. Bu çalışmada Atlantik'in bu tarafında kalan özellikle de Batı Avrupa ülkeleri üzerindeki etkilerinin son yirmi sene içerisinde kısaca hangi safhalardan geçtiği temaları üzerinde duracağız. Özellikle de Demokratik, liberal parlamenter söylemlerin bel kemiği olan insan hakları argümanının nasıl dejenere edildiğini ve sadece azınlıkların değil geriye kalan bir avuç liberalin de saklanmak zorunda kaldığı bir Avrupa'ya bakacağız. Batı'da varlığını sürdüren azınlıkların aşırı sağcı popülist akımlardan yansıyan tehditleri incelemek düşüncesi bu yazının ortaya çıkmasında başrolü oynamıştır. 11 Eylül olaylarının bir neticesi olarak ortaya çıkan toplumsal korku ve tehditler fiilen siyasî hayata yansıdığı gibi alışagelmış olan sosyal hayatın da kalitesini büyük ölçüde düşürmüştür. Ayrıca bu olumsuz gelişmeler ve siyasal tutumlar Batı'da yaşayan Müslüman bireyin kimlik gelişimini ve toplumsal olgunlaşmasını zedelemiş ve söz konusu azınlık bireylerinin yaşadığı Batı toplumlarında olumsuz ve çatışmacı kimliklerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Liberal Mirasın El Değişimi

Batı toplumları 11 Eylül sonrasına müteakip on dokuz sene içerisinde birçok endişe verici zincirleme sosyal ve siyasal olaya tanıklık etmiştir. Bunlardan bazıları sırf Batı Avrupa'ya bakacak olursak Madrid 11/3, Londra'da 7/7, Brüksel 22/3 terör saldırıları, yine Paris'te Charlie Hebdo, Amsterdam da Theo Van Gogh'un öldürülmesi gibi sosyal ve politik olaylar rölatif açıdan 11 Eylül'ün bilançosunu aratmayacak düzeyde olmuştur. Metamorfoz geçiren bu yeni Avrupa'da, teröre terör ile karşılık vermek isteyen kişi ve guruplar da oluşmuştur. Bu aşırı sağcı guruplar zamanla daha düzenli ve sistematik bir hal almışlardır. Belki bunun bilinen en canlı örneği 2011'de Norveç'te 69 kişiyi katleden Anders Behring Breivik'tir. Bu yazıyı kaleme aldığım bu günlerde ise İsveç'in Malmö şehrinde 'anti-İslam' gösterileri yer almakta ve Kuran yakma eylemleri yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra dünya medya kanallarına yansımayan Hollanda gibi ülkelerde çok sayıda cami kundaklamaları, domuz başı bırakma, grafiti yazıları gibi artan ırkçılık olayları ve tabii Batı Avrupa hükümetlerinin aldığı Müslüman azınlıkların günlük hayatlarını yakından ilgilendiren hak ve özgürlüklerinin siyaset yolu ile,

* Doktora Öğretim Görevlisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ertugrul.gokcekuyu@gmail.com

yani yasa değişiklikleri ile kısıtlanması bu oluşan toplumsal korkuların iyi bir yansıması olacaktır.[2] Bu politikalarından bazıları peçe yasağı, helal kesim yasağı, Müslüman ve Yahudiler tarafından uygulanan erkek çocukların sünnet edilmesi geleneğinin yasaklanmasıdır. Bunların yanı sıra azınlıkların iş ve staj bulma oranları ise yerli halklara göre çok daha düşüktür. Yine buna diğer bir örnek Hollanda'nın Lahey kentinde ağustos ayında COVID19 krizi devam ederken bir kısım azınlık gurubu gençlerin polis ile çatışmaları ve sokakları savaş alanına çevirmeleri, 2005'de Paris'te yaşanan ve haftalarca devam eden *Banlieus* ayaklanmalarını anımsatmıştır.

Belki burada bir duraksayıp yeni bir Avrupa'nın oluşum içerisinde olduğunu kabul etmek gerekiyor.[3] Bu yeni oluşumun siyasi düzen açısından çok ümit verici olduğu söylenemez. 11 Eylül sonrası oluşan bu yeni Avrupa'da azınlıkların sadakatleri ekonomide, eğitimde, siyasette ve sivil hayatta sorgulanmaktadır. Paradoksal olan bir diğer nokta ise liberal değerlerin lafta kaldığı ve sadece argüman olarak kullanıldığı toplumsal tartışmalarda azınlıkların bu liberal değerleri tercih etmesi talep ediliyor. Diğer taraftan medyada çizilen Müslüman tiplemesinin değerleri lafta kalan liberal değerler ile örtüşemeyeceği için bir güvenlik tehdidi oluşturmakta. Avrupa da ve aslında küresel anlamda oluşan bu olumsuz imajı Avrupalının liberal ve medeni yaşam biçimi için bir güvenlik tehdidi bir korku kaynağı haline getirilmiştir. 11 Eylül öncesi toplumsal tartışma 'etnisite' kategorisine odaklaşırken, 11 Eylül sonrası toplumsal tartışma din temelli ve özellikle de 'İslam' kategorisi üzerinden devam etmiştir.[4] Bu toplumsal tartışmada Müslüman uyumsuz, çatışmacı bir kimliğe sokulmuştur.

Kısaca, sosyal denklemin bu tarafında kalan 11 Eylül öncesi Türk, Faslı, Pakistanlı, Bangladeşli gibi etnik unsurlar, post-11 Eylül döneminde bilimsel literatüre bile naratif olarak 'Müslüman' kategorisinde yansımıştır. Böyle köklü bir değişime uğrayan kimlik imajı özelliklede gençler üzerinde lüzumsuz sosyal ve psikolojik baskılar oluşturmuştur. Türk işçi ailesi değerleri ile Batı kültürleri arasında doğup büyüyen genç bireyler daha olgunlaşmamış kimlikleri ile bir arayış içerisinde iken şiddetli bir toplumsal eleştiriye maruz kalmışlardır. Bu toplumsal baskının etkisi ile sosyal ve siyasal kimliklerinin netleşmediği bu genç insanlar için sosyal hayatta kendilerini ispat etme yarışı başlamıştır. Özgür oluşmayan bu ucube kimlikler farklı aidiyetler arasına sıkışmış ve yaşanan fikir karmaşasından dolayı kimi zaman ev ortamında özümseven geleneksel değerleri silip atmış kimi zamanda bu değerlerin üzerine çatışmacı ve görüntü itibari ile Müslüman fakat içeriksiz dini kimliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Avrupa Birliği ve Faydaları

Avrupa Birliği kurumsal perspektiften bakıldığında Avrupa'da yeni bir dünya savaşının asla tekerrür etmemesi için kurulmuş elitist bir projedir. Hatta 2005 Maastricht görüşmeleri Avrupa Birliğini daha da çok entegre edecek bir Avrupa anayasası tasarlarken, Hollanda ve Fransa'da yapılan referandumların sonuçlarında halkın olumsuz tepki vermesi üzerine diğer üyeler referandumları iptal etmişlerdi.[5] Belki Judt Postwar kitabında vermek istediği mesajlardan birisi de elit projelerin büyük zafiyetlerinin kriz durumlarında halkın desteğini çekmesidir.[6] Kısaca 11 Eylül Avrupa Birliği'nin azınlıklar hakkındaki önyargılarını bir zafiyet olarak yüzeye çıkartmış ve popülizm canavarının Avrupa semalarında tekrar çirkin yüzünü göstermesini sağlamıştır. 11 Eylül Avrupa devletlerinin kendi inandıkları liberal değerler ile bir açıdan imtihanıdır aynı zamanda. İçinde yaşayan azınlıklar için yaşam kalitesi etnik temelli kimlikten din temelli kimliklere geçiş ve popülist akımlar tarafından atfedilen kötü-Müslüman imajı ile sekteye uğramıştır. Bu imaj değişim sürecinde 11 Eylül'ün inkâr

edilemez bir etkisi olmuştur. Bu indirgemeci naratif ve tartışmaya açılan kötü Müslüman imajı bir *self-fulfilling prophecy* haline gelmiştir de diyebiliriz.

Kimlik üzerine bilimsel çalışmalar yapmış olan Avustralyalı Prof. Dr. Brewer bireylerin kendilerini özgür ve rahat ortamlarda birden fazla kimlik ile algılamasını bilimsel olarak açıklar. Bu kesişen olgunlaşmış kimlikler, zaman zaman belli değerleri paylaşır, belli değerleri de farkındalık içinde onaylamaz, fakat çokseslilik içerisinde müdahale etmez. Ve bu çoklu veya çok-katmanlı kimliklerin algılamalarının da toplumsal kriz ve baskılar haricinde genel manada barışçıl olduğunu ifade eder.[7] Oysa 11 Eylül'ün getirdiği hâkim imaj Avrupa'da yaşayan azınlıkları sadece bir kategoriye indirgemiş, paraziter, çatışmacı, toplumsal kurumlara katılamayan ve iletişim kuramayan bir imaja bağlamıştır.

11 Eylül olayı başka bir paradoksa da imza atmıştır. 'Dinin' Fransız ihtilali ile başlayan toplumdaki çıkartılıma ve kişisel alana geri itildiği bu liberal Batı toplumlarında dinin toplumsal alana geri döngüsünü de temsil eder. 11 Eylül seküler Batıda İslam dini ile din tartışmasını tekrar siyasi ve toplumsal sahaya geri getirmiştir. Yerden yere vururken, varlığını sorgularken istemediği bir etkiyi yaratmış ve ön plana çıkarmıştır ve bununla beraber ise erişilemez asimile edilemeyen adalar, gettolar da meydana çıkartmıştır. Son yirmi sene içerisinde Avrupalı sosyalist olan ve liberal olan seçmen popülist söylemlerin, nefret ve korkunun da etkisi ile insan hakları değerlerini süratle dejenere eden bir gerçeklik yaratmaktadır.

Bugün liberal, sosyalist blokların Avrupa genelinde küçüldüğü çok iyi anlaşılmalıdır. Bu siyasi elitler çaresiz seçmen kazanmak için popülist söylemleri benimsemektedirler. 2016 tarihinde Alternatif Fur Deutschland Merkel karşısında dev bir kazanım göstermiş Merkel yeni seçimlerde kaybedeceğini tahmin edip sekiz ay boyunca hükümet oluşturamamış olması, buna rağmen yeni seçimlere gitmemesi ve yeşillere büyük tavizler vererek hükümet kurması bu tehlikenin varlığının göstergesidir. Burada Suriyeli göçmenler ile alakalı liberal politikaları da elbette belirleyici bir rol oynamıştır. Avrupa da yaşayan azınlıklar sosyal siyasi sahalarda kendilerine etkin ve özgün alan açamamışlardır. Avrupa Birliği eski ulus-devlet sınırlarına geri dönmek isterken, COVID19 krizi BREXIT'in yanı sıra ITALEXIT'i de doğurmuştur.

11 Eylül görünürde siyasete ve uluslararası ilişkilere teolojiyi ve 'Din'i' Batı toplumlarındaki görünürlüğünü ön plana çıkarsa da aslında George W. Bush (Irak işgali ile) ile gücünü yitirmekte olan tek kutuplu dünyanın çok kutupluluğa da geçişini simgeler. Bu küresel değişimler yer alırken Jocelyn Cesari, Müslüman kimliğinin siyaset alanında inkâr edilemez bir olgunluk gösterdiğini ve demokratik temsil biçimleri sentezlenmesinde atılımları olduğunu savunur. Avrupa'da azınlıkların siyasi varlıkları şüphe ile karşılanırken koalisyon parlamentolarında olumlu gelişmeler de mevcut. Hollanda bu açıdan ünik bir pozisyonda, zira Hollanda parlamentosunda DENK partisi bu siyasi olgunluğu yakalamış ve NIDA partisi ise özellikle yerel meclislerde aktif azınlık partileri halini almışlardır.

Perde arkasında bu yeni Avrupa'da *Euro-scepticism* (Avrupa Birliği karşıtlığı) ile Avrupa siyasi ve ekonomik elitleri arasında büyük bir mücadele yaşanmaktadır. Avrupa Birliği kurulma gayesi itibari ile çok kültürlerden, dillerden, değerlerden oluşan ve farklı kimliklerin özgürlüklerinin korunduğu, yaşatıldığı ve desteklendiği kapsamlı bir idealdir. Avrupa Birliği her ne kadar elitist bir proje olsa da barışı tesis etmek üzere hayata geçirilmiş ve birçok eskiden beri devam edegelen çatışmanın son bulmasında önemli bir rol oynamıştır. Katolik-Protestan ve Katalan- Bask çatışmalarının son bulmasında çok önemli bir rolü olmuştur.[8]

İspanya 2017’de Baskların Avrupa Birliği içerisindeki rollerine karışması ile Basklar ile hala devam eden yeni bir çatışma ortamına girmişlerdi. BREXIT ile gündeme gelen İrlanda sınır anlaşmalarında yine Avrupa Birliğinin barışı tesis ve muhafaza etme etkisini göstermektedir.

Değerlendirme

Kısaca, popülistlerin Avrupa Birliğini bitirme hayalleri eski realist yapıya ulus-devlet sentezine, tek kültürlü, politik ulus romantizmine geri dönüşü anlatır. 11 Eylül bu anlamda popülist figürlerin ekmeklerine bal sürmüş, liberal çoğulcu toplumların kuvvetten düşmesini beraberinde getirmiştir. Yine Avrupa içerisinde olumsuz enerjinin birikmesine sebep olmuştur. Genel manada 11 Eylül Avrupa da birlik iklimini, liberal hümanist değerleri popülist hareketler ile dejenere etmiş, toplumları korkuya, şüpheciliğe itmiştir. Azınlıkları din temelli bir güvenlik tehdidi haline getirmiş ve bununla da ulus-devlete dönüşü temsil eden bir kontra mücadeleyi başlatmıştır.

Kaynaklar:

[1] Ronald Inglehart en Pippa Norris, “Sacred and secular”, *Religion and politics worldwide* 1 (2004): 133.

[2] Ed., “2016 Yılı Hollanda İnsan Hakları Raporu”, 2016,
https://www.izu.edu.tr/docs/default-source/kitaplar/iz%C3%BC-yay%C4%B1n-no-21---2016-y%C4%B1%C4%B1-hollanda-insan-haklar%C4%B1-raporu---pdf.pdf?sfvrsn=ae6d690_2 .

[3] Tony Judt, ‘Postwar’, *A History of Europe since 1945*, 2005, 13. (Judt kitabında dünya savaşı öncesi eski Avrupa ve dünya savaşı sonrası yeni Avrupa’yı anlatır).

[4] Khadijah Elshayyal, *Muslim Identity Politics: Islam, Activism and Equality in Britain* (Bloomsbury Publishing, 2018).

[5] Judt, “Postwar”, 716.

[6] Ibid., 67.

[7] Marilynn B Brewer, Karen Gonsalkorale, en Andrea van Dommelen, “Social identity complexity: Comparing majority and minority ethnic group members in a multicultural society”, *Group Processes & Intergroup Relations* 16, nr. 5 (2013): 542,
<https://doi.org/10.1177/1368430212468622>.

[8] Neal G Jesse, *Identity and Institutions* (Ithaca, US: State University of New York Press, 2005), 107.

"Edilgen" ve "Kırılğan" Barış Dayton 25 Yaşında

Gamze Ayan Çakmak*

Bosna Savaşı'nı sona erdiren Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasının üzerinden çeyrek yüzyıl geçti. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle başlayan Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin (SFRY) dağılma süreci, sıra Bosna Hersek'in bağımsızlığına geldiğinde, Avrupa tarihinin gördüğü en kanlı iç savaşlardan birine neden oldu. 1992'de başlayan iç savaş, 1995 yılına gelindiğinde büyük devletlerin de arabuluculuk girişimleri sonucu sağlanan 60 günlük ateşkesin ardından, Hırvat lider Franjo Tudjman, Sırp lider Slobodan Miloseviç ve Boşnak lider Alija Izetbegoviç'in katılımlarıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Ohio eyaletindeki Dayton kentinde, 1-21 Ekim 1995 tarihlerinde yapılan görüşmeler sonucu uzlaşmaya varılan anlaşma metni ile sona erdi. 14 Aralık 1995'te Paris'te imzalanan ve bugün halen metni ve ekleri ile ülkenin aynı zamanda devlet sistemi ve anayasasını oluşturan Dayton Anlaşması'na göre Bosna Hersek topraklarının %51'inin Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun, %49'unun ise Bosnalı Sırpların kontrolü altında olmasına karar verildi. Bu antlaşma ile inşa edilen Bosna Hersek devleti, 10 kantondan oluşan Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki entiteye ve Brčko adında küçük özel bir bölgeye ayrıldı.[1]

Savaşın en şiddetli zamanlarında soykırım, tecavüz, kitlesel infazlar, işkence, alıkoyma gibi olası tüm savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçların yaşandığı Bosna Hersek'te Dayton Anlaşması ile ilgili akla ilk gelen şey savaşı bitirmiş olmasıdır. Ancak anlaşmanın üzerinden 25 yıl geçmiş olması bize bugün daha detaylı bir değerlendirme yapmamız için fırsat sunuyor. Bu yazıda Dayton Anlaşması'nın mirası, birbiriyle bağlantılı olan iki kavramla- "barış inşası" ve "devlet inşası"- bağlantılı olarak incelenecektir.

Soğuk Savaş sonrası döneme damgasını vuran en önemli değişikliklerden biri "devlet" kavramıyla ilgili kavramsal kargaşa olmuştur.[2] Soğuk Savaş döneminden farklı olarak güçlü bir devletin (egemen devlet) birincil tehdit olarak görüldüğü savaş algısı değişmiş; zayıf ve işlevsiz devletler (kırılğan devletler)[3] hem bölgesel hem de küresel düzeyde risk kaynağı olarak görülmeye başlanmış ve bu durum "uluslararası müdahaleyi" gündeme getirerek "güvenlik" kavramının yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Bu bakımdan "siyasi" kapasite ile özdeşleştirilmeye başlanan egemenlik anlayışı da değişmiştir. Sonuç olarak, devlet inşası bu açıdan mükemmel bir çözüm gibi görünmüştür. Şöyle ki, eğer devlet egemenliği, siyasi bağımsızlık anlayışı yerine kurumsal/idari kapasite açısından tanımlanırsa, o zaman devlet inşası müdahaleciliği, egemenliği zayıflatmak değil, güçlendirmek için bir araç olarak görünür ve böylelikle müdahaleciliğe yönelik temel eleştirilerden birinin de üstesinden gelinmiş olurdu.

1990'lardaki açık uluslararası müdahaleler devlet başarısızlığı (failed states)[4] tartışmasının yalnızca iki yönüyle ilgili olmuştur: Şiddet ve çatışmanın insani boyutu-yayılmasının önlenmesi (peace bulding) ve savaş sonrası devlet kurma operasyonları (state building). Uluslararası fikir birliğine göre iç savaşlar küresel güvenlik için bir tehdittir ve hem uluslararası barış hem de yerel kalkınma, etkili ve meşru devletler inşa etmeye yönelik

---

* Doktora, Belgrad Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, gamzeayan88@gmail.com

karmaşık devlet kurma müdahalelerine bağlıdır. İşte bu müdahalelerin ilk örneği Aralık 1995'te imzalanan barış anlaşmasının ardından kurulan Bosna ve Hersek Devleti olmuştur.

Dayton Anlaşması başlangıçta Batı tarafından "devleti inşa etmek için değil, savaşı sona erdirmek için tasarlanmış" bir anlaşma olarak tanıtılsa da esasen düşmanlıkların derhal durdurulmasının ötesinde uzun vadeli olarak tasarlanmış kapsamlı bir barış planıydı. Bosna'da barışı inşa etmenin farklı yönlerini ele alan on bir ekten oluşan Dayton Anlaşması, hem askeri çözüm (barış inşası) hem de siyasi-idari çözüm (devlet inşası) için sürdürülebilir bir çerçeve oluşturuyordu: Amaç "istikrarlı" ve "çok etnikli" bir Bosna Hersek devletinin yeniden inşasıydı.

Müzakerelerin ilk amacı askeri çatışmaları durdurmaktı. Bununla ilgili olarak taraflar askeri güçlerini, iki tarafı bölen dört kilometre genişliğindeki ayrılık bölgesinden (zone of seperation) çekmeyi kabul etti ve düşmanlıklara kalıcı bir son verme kararı alındı. Bu bağlamda mültecilerin evlerine dönüşü de dahil olmak üzere Bosna genelinde sivillerin serbest dolaşımı sağlanacak, savaş suçlarının soruşturulması ve kovuşturulmasında iş birliği yapılacaktı. [5] Ayrıca uluslararası askeri mevcudiyet açısından, Dayton Anlaşması askeri hükümlerin uygulanmasını izlemenin yanı sıra "seçimler için güvenliğin sağlanması, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin yeniden yerleştirilmesine yardımcı olmak gibi askeri olmayan konuların uygulanmasına da yardımcı olmak" için NATO komutası altında çok uluslu bir Barış Uygulama Gücü'nün (IFOR) kurulmasını öngörüyordu. [6]).

Dayton Anlaşması'nın getirdiği en önemli değişiklik ise ülkenin siyasi, idari ve yasal durumunu ilgilendiren konularda olmuştur. Bu çerçeve ile ilgili olarak ülke Müslümanlar ve Hırvatlar tarafından kontrol edilen bölgelerin oluşturduğu "Bosna Hersek Federasyonu" ve Sırlar tarafından kontrol edilen "Sırp Cumhuriyeti" olmak üzere iki etnik alt birime ayrılarak, ulusal ve yerel düzeydeki hükümetler arasındaki yetki ve sorumluluklar net bir şekilde belirlenmiştir.[7]

Bosna Hersek Anayasasını içeren Ek IV, ülkeyi savaş zamanındaki ayırım çizgilerine göre ikiye bölerek ülkede etnik olarak farklı iki bölge yaratmıştır. Bu düzenleme, etnik bölünmenin doğrulandığı/onaylandığı ve gelecekte uzlaşmayı önleyecek bir sistem yarattığı gibi gerekçelerle halen büyük bir eleştiri konusudur. Dayton Anlaşması'nın hazırlayıcılarına göre ise resmi bir federasyonda bir arada olan ancak farklı hedefleri olan Hırvatlar, Müslümanlar ve Sırlar'ın bir ülkede kalmalarını sağlamanın tek çaresinin "merkezi olmayan" bir devlet inşa etmekten geçtiği öngörülmüş, tarafların imzalayabileceği bir anlaşmaya varmak için güç paylaşımı zorunlu hale gelmiştir. Böylelikle Bosnalı Sırlar, Sırp Cumhuriyeti'nin daha büyük Bosna Hersek eyaleti içinde bir Bosnalı Sırp varlığı olarak tanınmasını sağlamışlardır. Bir varlık olarak, Sırp Cumhuriyeti bağımsız bir ülke değildir. Ancak, egemenlikle en çok ilişkilendirilen kendi ordusunu, polis gücünü sürdürme hakkı verilerek Sırbistan'a bitişik bir bölgede kendi belediyeleri ve merkezi hükümeti olan bir öz yönetim olarak varlığını sürdürmektedir.[8]

Ulusal düzeydeki siyasi örgütlenme açısından ise anlaşma, "Bosna Hersek demokratik bir devlet olacaktır" maddesi uyarınca, kolektif bir organ tarafından yönetilen ve üç üyeden oluşan Bosna Hersek Başkanlık Konseyi sistemini getirmiştir. Buna göre her biri doğrudan Federasyon topraklarından seçilen bir Boşnak ve bir Hırvat ve doğrudan Sırp Cumhuriyeti topraklarından seçilen bir Sırp, Bosna Hersek Başkanlık Konseyi'nde 8'er aylık dönemlerde, eşit bir şekilde görev alacaktır. Ayrıca ulusal meclis bölünmüş ülkede eşit temsili sağlamak amacıyla, Halklar Meclisi ve Temsilciler Meclisi olmak üzere iki kamaradan oluşmaktadır.[9]

Dayton'un çizdiği bu çerçeve, kendi kaderini tayin hakkına dayalı olarak kendi ulusal kimliklerini geliştirmede her iki tarafın da tam olarak temsil edilme, özerk ve özgür olma ihtiyaçlarını yansıtıyordu. Anlaşmanın, "liberal demokratik" bir devletin inşasının sürdürülebilir barış ve hukukun üstünlüğü için bir ön koşul olduğu inancına dayanarak, açıkça Bosna'yı liberal bir demokrasiye dönüştürmeyi amaçladığı açıktır. Teorik temel, liberal-demokratik bir devlet inşasının, huzurlu ve istikrarlı bir ortam yarattığını varsayan "liberal barış" fikrinde bulunmuştur. Ancak yıllar içerisinde Bosna'daki siyasi ve idari durum Dayton Anlaşması'nın etkili ve etkin bir şekilde ülkenin sorunlarına çözüm bulamadığını göstermektedir.

Örnek verecek olursak; Bosna Hersek Anayasası, "Bosna Hersek, hukukun üstünlüğüne dayanan, özgür ve demokratik seçimlerle yönetilen demokratik bir devlettir" iddiasındadır.[10] Bununla birlikte, üç etnikli ayrımın "savaş sırasında benimsenen ve savaş sonrası ortamda devam eden yerleşik etnik pozisyonları yansıttığı" inkar edilemez.[11] Dayton Anlaşması, çatışmanın her üç tarafını da müzakere masasına getirmek için ademi merkezietçi bir hükümet yapısı oluştursa da nihayetinde iç savaşın yarattığı etnik-dinsel farklılıkları kurumsallaştırmıştır. [12] Bu oluşturulan yeni durum eyaletler için ilk sınavda - 1996'da Bosna'da savaş sonrası ilk seçimde- hızla kanıtlanmıştır. Yani yeni sistem seçimlerin, siyasal becerilerinden çok etnik aidiyetleri nedeniyle seçilen siyasetçilerin yeniden seçilmesiyle sonuçlandığını doğrulamıştır. Ayrıca bu durum seçmenlerde de yıllar içinde bir bölünme yaratmıştır. Seçmen genel olarak kendi liderlerini kamu politikalarından sorumlu tutmamakta ve bir kısmı uluslararası toplumu yaşadıkları zor günler için yeni bir düşman ya da günah keçisi olarak görmekteyken, diğer bir kısım ise tam tersi uluslararası toplumun fiili "koruyuculuğu" ve doğrudan yönetimi için sabırsızlanmaktadır. Bu iki kamp arasında ise dışarıdakileri "patron" olarak gördükleri için giderek kayıtsız kalan büyük bir sessiz kitle bulunmaktadır. [13]

Dayton'un getirdiği bir diğer sorunlu mekanizma ise Bosna'daki uluslararası varlıkla ilgili olarak Yüksek Temsilcilik Ofisi'nin (*Office of the High Representative – OHR*) kurulması olmuştur. OHR anlaşmanın uygulanışını denetlemek, ülkedeki sivil örgütlerin faaliyetlerini denetlemek ve koordine etmek, ülkeye iktisadi bağışta bulunan örgütlerin ve devletlerin toplantılarına katılmak, anlaşmanın uygulanışı ve ülkenin durumu hakkında düzenli olarak Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), ABD ve Rusya Federasyonu'nu bilgilendirmek, BM Uluslararası Polis Gücü'ne yardımcı olmak, tavsiyede bulunmak ve hatta gerekli gördüğünde Başkanlık Konseyi üyeleri de dahil olmak üzere seçilmiş yöneticileri görevden almak gibi çok geniş yetkilerle donatılmıştır.[14] Bosna Hersek bağımsız bir devlet olarak kurulmasına rağmen, Dayton, uluslararası temsilciye esnek bir şekilde Bosna'da çatışma sonrası gündemi önemli ölçüde şekillendirme yetkisi vermiş ve kararlarından dolayı da yerel halka karşı sorumlu tutulamayacağını öngörmüştür.[15] Bu durum Dayton Anlaşması'nın uluslararası toplumun elini bağladığı argümanına karşı çıkmaktadır. Dayton, güçlü bir merkezi devletin inşasını engelleyen ve etnik temelli siyasi partilerin politika oluşturma sürecine hakim olmasını sağlamaya devam eden karmaşık sistem yaratmıştır. Bu yüzden Bosna'daki güçlü merkezi devlet kurumları inşa etmede yaşanan başarısızlık ve etnik bölünmelerin kurumsallaştırılmasında öncelikli olarak uluslararası düzenleme mekanizmalarının sorumluluğu dikkate alınmalıdır. Onlarca yıl süren devlet kurma operasyonlarından sonra, gelinen noktada sorumluluk yerel aktörlerden çok uluslararası aktörlere aittir. Çünkü Bosna Hersek Cumhuriyeti bağımsız bir devletten ziyade bir "manda" yönetimine benzemektedir. Ülke Dayton sonrası dönemde OHR, EUFOR, (European Union Force), BM Uluslararası Polis Gücü, AB Polis Misyonu, Dünya Bankası, IMF, (International Monetary Fund), NATO (North Atlantic Treaty Organization) gibi uluslararası örgütler ve

kurumlar tarafından yönetilmektedir. Daha doğrusu ülke, bu örgütler ve kurumlar aracılığıyla ABD ve AB tarafından yönetilmektedir.[16]

Bosna’da savaşın sona erip ABD ve Avrupalı büyük güçlerin müdahalesi neticesinde hazırlanan Dayton Anlaşması’nın yürürlüğe girmesinin üzerinden bu yana tam 25 yıl geçti. Askeri çatışmalar sona ermesine rağmen Bosna Hersek hala büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Dayton sonrası dönemde ülkede hızla neoliberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmış ve ülke uluslararası kapitalist sisteme entegre edilmiştir. Bu süreçle birlikte ülke yabancı sermayeye açılmış ve hızlı bir özelleştirme sürecine girilmiştir. Ancak uygulanmakta olan neoliberal politikalar ülkenin sorunlarını çözememiştir. Örneğin işsizlik, yoksulluk ve kayıt dışı ekonomi ülkenin halen en büyük problemleri olmaya devam etmektedir. 2020 verilerine göre açıklanan resmi işsizlik oranı %15.7’dir. Ancak Bosna Hersek ekonomisini değerlendirirken “kayıt dışı” ekonominin yüzdesinin oldukça yüksek olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Dünya Bankası tahminlerine göre kayıt dışı ekonomi GSYİH’nin yaklaşık %25’ine tekabül etmektedir.[17] Ayrıca idari yapının karmaşıklığı da ülkede sık sık siyasi krizlere neden olmaktadır. Basit bir kanunun çıkarılması dahi Sırp, Boşnak ve Hırvat temsilcilerin onayını gerektirmektedir. Dış politika gibi önemli konularda alınacak kararlar, Devlet Başkanlığı Konseyi’nin üç üyesinin de uzlaşmasıyla alınabiliyor. Üyelerin mutabık kalamadığı hususlarda sistem kilitleniyor ve somut bir karar alınmıyor. Örneğin Bosna Hersek’in AB’ye üyeliği üç kesimce de desteklenmesine rağmen, NATO’ya üyelik Sırp tarafından desteklenmiyor.

Sonuç olarak; Dayton Anlaşması siyasi ve idari olarak etkili kurumlar inşa etmede tartışılmaz eksikliklerine rağmen askeri çatışmayı ve ölümleri durdurması bakımından temel “barış inşası” hedefine ulaşmış görünmektedir. Ancak bu Dayton’un halen Balkanlar’da gelecekteki olası çatışmaların tohumlarını atan bir anlaşma olduğu gerçeğini de değiştirmemektedir.

Kaynaklar:

[1] <http://www.mfa.gov.tr/bosna-hersek-siyasi-gorunumu.tr.mfa> , (Erişim Tarihi:23.11.2020), Ayrıca bkz: Nesrin Kenar, Bosna Hersek Savaşı, Balkanlar El Kitabı, s. 190.

[2] Susan Woodward, “Varieties of State-Building in the Balkans: A Case for Shifting Focus”, *Berghof Handbook Dialogue* 8, 2009, s:316.

[3] Kırılgan devlet (fragile state) kavramı, toplum içinde ekonomik, siyasi ve sosyal uzlaşmayı sağlayacak kurumsal yapıları tesis edemeyen ülkelerin durumunu ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

[4] “Failed state” kavramının Türkçe kullanımı ile ilgili başarısız devlet, düşkün devlet, aciz devlet, zayıf devlet gibi öneriler bulunmaktadır. Kavram genel olarak, iç savaş, yoksulluk, doğal afet ve bulaşıcı hastalıklar gibi nedenlerle siyasi, idari, hukuki ve sosyal düzeni kısmen ya da tamamen çöken ve bunun sonucunda da bir meşruiyet kaybı yaşayan devletleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

[5] Roland Paris, *At War’s End: Building Peace after Civil Conflict*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), s99.

[6] Dayton Anlaşması ile Bosna-Hersek'te NATO'ya merkezi bir rol üstlendi. Anlaşma gereğince, NATO komutasındaki 60,000 kişilik askeri birlik Uygulama Gücü (Implementation Force – IFOR) adı altında Bosna-Hersek topraklarına konuşlandırıldı. Savaş sırasında görev yapmış olan Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (United Nations Protection Force – UNPROFOR), anlaşma gereğince yerini Uygulama Gücü (Implementation Force – IFOR)'ne bıraktı. 1997'de IFOR'un ismi SFOR (Stabilization Force) olarak değiştirildi ve asker sayısı 36,000'e indirildi. NATO'nun Haziran 2004 İstanbul Zirvesi'nde, 2004'ün sonunda SFOR'un tasfiye edilmesine ve yerine AB komutasında yeni bir askeri gücün yerleştirilmesine karar verildi. Bu karar 2 Aralık 2004 tarihinde uygulamaya sokuldu ve SFOR'un yerini 6500 kişilik Avrupa Birliği Gücü (European Union Force - EUFOR) aldı. 2004'ten bu yana EUFOR Bosna'da varlığını sürdürmektedir. Detaylı bilgi için bkz: www.nato.int ve www.euforbih.org.

[7] Dayton Barış Anlaşması, Ek IV, 1995. Anlaşmanın İngilizce tam metni için bkz: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf

[8] Dayton Barış Anlaşması, Ek IV,1995.

[9] Dayton Barış Anlaşması, Ek IV,1995.

[10] Dayton Barış Anlaşması, Ek IV, Madde 1/2, 1995

[11] Richmond, Oliver. and Franks, Jason. *Liberal Peace Transitions: Between Statebuilding and Peacebuilding*, (Edinburgh University Press:2009), s:55.

[12] Richmond, Oliver. and Franks, Jason. *Liberal Peace Transitions: Between Statebuilding and Peacebuilding*, (Edinburgh University Press:2009), s:54.

[13] Terrence P. Hopmann, “Building Peace and Security in Post-Cold War Eurasia: The OSCE and U.S. Foreign Policy” *Peaceworks*, no 31, (1999), s:8

[14] OHR hakkında daha detaylı bilgi için bkz: <http://www.ohr.int/en>

[15] David, Chandler, “From Dayton to Europe”, *Peacekeeping*, 12:3, (2007), s:337.

[16] https://tasam.org/tr-TR/Icerik/347/dayton_baris_anlasmasinin_10_yilinda_bosna-hersek , (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

[17] <https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43355c7495406a2276af/Bosna%20Hersek%20%C3%9Clik%20Raporu%202020.pdf> , (Erişim Tarihi: 05.12.2020).

Türkiye-Suriye İlişkilerinde İşbirliği/Çatışma Alanları ve Türk Dış Politikasının Dönüşümü

Şeyma Kızılay

Doğu Akdeniz, koronavirüs, Dağlık-Karabağ derken her gün mutlaka bir şekilde karşımıza çıkan Suriye konusu geri planda kalmış gibi görünse de tüm bu yoğun gündeme rağmen Suriye içerikli meseleler önemini korumaya devam ediyor. Geçtiğimiz hafta Millî Savunma Bakanlığı (MSB) tarafından duyurulduğu üzere Barış Pınarı bölgesine sızmaya çalışan 17 PKK/YPG terör örgütü mensubu etkisiz hale getirildi.[1] Diğer yandan Suriye Milli Ordusu (SMO) ile terörist gruplar arasında çatışmalar halen yaşanıyor. Farklı coğrafyalarda farklı olaylar sıcaklığını korumaya devam ederken Suriye konusu da Türk dış politikası adına faaliyetlerin yürütüldüğü önemli bir alan olmaya devam ediyor. Bu minvalde bu çalışma temel olarak Türkiye-Suriye ilişkilerinde işbirliği ve çatışma alanlarını incelemekle birlikte uluslararası bir mesele haline gelen Suriye konusunun Türk dış politikasında tematik ve politik olarak yarattığı etkinin değerlendirilmesi amacını taşıyor.

Geçmişten günümüze tarihi derinlikli bir ilişkiye sahip olan Türkiye ve Suriye arasında kronik sorunlar yaşanmakla birlikte oldukça yakın ilişkilerin sürdürüldüğü dönemler de yaşanmıştır. Ta ki 2011 yılına kadar. Dera'da başlayan ve günümüze kadar farklı evrelere ve gelişmelere sahne olan Suriye meselesi Türk dış politikasında yapısal ve eylemsel değişimler yaratmıştır.

Arap Baharı Öncesi İşbirliği Alanları

2000 yılında babası Hafız Esad'ın ölümü üzerine başa geçen Beşer Esad ile Ankara arasında ilk on yıllık dönemde oldukça yakın seyreden ilişkiler mevcuttu. İlişkilerin gelişmesinin ilk adımını Hafız Esad'ın cenazesine Türkiye'den üst düzeyde bir katılımın gerçekleşmesi olmuştu. Önceki dönemlerde teröre destek verme noktasında sorunlar yaşayan iki ülke arasında 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı[2] ve terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması, terör faaliyetlerinin azalması gibi gelişmeler ilişkilerdeki olumlu seyrin başlangıcı olarak sayılmaktadır.[3]

Ek olarak bölgede etkin olma çabasındaki İran'ın Suriye'deki nüfuzunun engellenmesi politikası, karşılıklı üst düzey ziyaretlerle ilişkilerin iyi ve olumlu ilerlemesi, Türk dış politikası stratejisi olarak komşularla sıfır sorun, aktif ve işbirlikçi politika yöntemlerinin izlenmesi ilişkilerin gelişmesine etki etmiş ve işbirliğine zemin hazırlamıştır. Olumlu atmosfer içerisinde iki ülke arasında meydana gelen askeri delege ziyaretleri, karşılıklı ticaret hacminin gelişmesi, ortak kabine toplantıları iki ülke arasındaki işbirliği alanları olarak sayılmaktadır. Diğer yandan 2003 yılında Irak'ta meydana gelen ABD müdahalesiyle birlikte Irak'taki soruna barışçıl bir çözüm bulunması amacıyla bölge ülkelerinin düzenlediği Ürdün, Suriye, İran, Suudi Arabistan, Türkiye ve Mısır dışişleri bakanlarının bir araya geldiği toplantılar Türkiye-Suriye ilişkilerine ivme kazandırmıştır. Irak'ta yaşanan söz konusu durumla Türkiye-Suriye arasında işbirliği alanı olarak güvenlik ön plana çıkmıştır.

2004 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile gelişme gösteren ekonomik ilişkiler 2009 yılında vize serbestisi ilanı ve Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi ile üst düzey işbirliği alanları arasına girmiştir. Ticaretteki ivmenin rakamlara yansımaları ticaret hacminin 2006 yılında 796 milyon dolardan 2010 yılına gelindiğinde 2.5 milyar dolara çıkmasında görülmüştür. Bu dönemde iki ülke arasındaki yakınlığı gösteren bir gelişme de 2005 yılında meydana gelen Lübnan Başbakanı Refik Hariri suikastinden Suriye'nin sorumlu tutulmasına karşı Türkiye'nin takındığı tavır olmuştur. Türkiye bu süreçte Suriye ile sürdürdüğü müttefiklik ilişkisine devam etmiştir. Suriye ilişkileri kapsamındaki bir örneği de 2008 yılında İsrail ile Suriye arasında yaşanan görüşmelere Türkiye'nin ev sahipliği yapmasıdır.[4]

Türkiye'nin 2002-2010 dönemi dış politikasını şekillendiren faktörler kapsamında çok boyutlu, aktif ve işbirliğine dönük liberal stratejiler izlediği ve bu stratejilerin Ortadoğu'da yoğun uygulanmakla birlikte Suriye üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Diğer yandan sistemik faktörler de Türkiye'nin politikasının bu yönde şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş sonrası tam olarak geçiş döneminin sonlanmadığı bu süreçte ABD karşıtlığının başladığı, bölgesel tepkilerin ortaya çıktığı bir yapı söz konusudur. Batılı, liberal değerleri önemseyen, laik ve model bir ülke imajıyla Türkiye, ikili ilişkilere ve arabuluculuk faaliyetlerine öncelik verdiği uygulamalarını Suriye ile olan ilişkilerinde de göstermiştir.[5]

2011 Sonrası Çatışma Alanları

Türkiye-Suriye ilişkilerinde son dönemlerde çatışma alanı hiç şüphesiz Suriye'de 2011 yılında başlayan halk hareketlerinin iç savaşa dönüşmesi oldu. Buna bağlı olarak meydana gelen gelişmelerle birlikte yeni çatışma alanları ortaya çıktı. Bu sebeple ilk olarak iç savaşı ele alalım.

Arap Baharı'nın Mart 2011'de Suriye'nin Dera şehrinde halk hareketi olarak başlaması karşısında Türkiye'den Esad rejimine reform yapılması telkininde bulunulmuştur. Bu döneme kadar iyi seyreden ilişkiler kapsamında reform çağrılarıyla çözüm önerisinde bulunan Türkiye, ilerleyen zamanlarda Esad rejiminin baskıcı ve sert politikaları karşısında rejim karşıtı bir duruş sergilemiştir. Demokrasi talep eden bir halk hareketlenmesi olarak başlayan olayların rejimin sert müdahalesi ve ordu aracılığıyla sonlandırılmaya çalışılması sonucu süreç etnik mezhepsel çatışmanın olduğu kanlı bir savaşa dönüştü. Dolayısıyla sivil ayaklanma silahlı bir direniş halini aldı.

Rejim ile muhalefet arasında meydana gelen çatışma karşısında duruşu ve tavrı değişen Türkiye, Suriye halkına moral destek verilmesi, sınırların Suriyeli misafirlere açılması, muhalefetin ülkede organize olması gibi bir takım somut adımlar atmaya başlamıştır.

Rejimin savunmadan saldırıya geçmesiyle iç savaşın seyrinde dönüşüm yaşanması, sorunun küreselleşmesi ve Rusya'nın müdahil olması, ülkedeki karışıklık ve güç boşluğu nedeniyle terör gruplarının etkinliğinin artması ve yoğun göç hareketleri Türkiye'nin güvenlik algılarını, dış politik duruşunu ve kararlarını etkilemiş hatta dönüştürmüştür. Liberal, Batılı, değerlere ve işbirliğine önem veren dış politik duruş zamanla askeri angajman ve güvenlik odaklı bakış açısına evrilmiş, Türkiye ilk kez bir sınır komşusunun yönetiminin değişmesini destekleyen bir pozisyon almıştır.

İç savaşla birlikte rejim karşıtı grupların desteklenmesi, Türk askerinin eğitim desteği verdiği Özgür Suriye Ordusu yapısında kendini göstermiştir. Suriye'nin kuzeyinde terör faaliyetleri açısından oluşan hareket serbestisi zamanla siyasi bir yapı haline gelmeye çalışan terör örgütü YPG/PYD faaliyetleri Türkiye'nin Suriye politikasında oldukça etkili olmuştur. Öyle ki 2002-

2010 dönemindeki liberal görüşlü, aktif işbirliği politikası bu dönemde daha realist bir bakış açısı kazanmış, ulusal güvenlik ve sınır güvenliği öncelik haline gelmiştir. Sonuç olarak askeri politikalara yönelen Türkiye sert güç kullanımına başvurarak belirli bölgelere yönelik askeri hareketler gerçekleştirmiştir.

Bu politikaya yönelinmesine PKK'nın Mart 2016'da Afrin, Ayn el Arab ve Cezire kantonlarını birleştirerek federasyon ilan etmesi de etkili olmuştur. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı hareketleriyle sınır güvenliği ve terörle mücadele kapsamında askeri faaliyette bulunan Türkiye, PKK/PYD'nin askeri/siyasi yapı kurmasına engel olmuş, bölgenin terörden arındırılması sağlanmış, mültecilerin dönüşü için güvenli bir bölge oluşturulmuştur. Eylül 2015'den itibaren soruna doğrudan müdahil olan Rusya ile muhatap olan Türkiye, bölgeye yönelik olarak Rusya ile birlikte askeri devriye faaliyetleri yürütmektedir. Harekatlarda etkili olan etmenler bölgesel rekabet, sınır güvenliği, terörle mücadele, küresel aktörlerin krize yönelik tutumları, mülteciler konusu olarak sıralanmaktadır. Doğal olarak bu etmenler yeni işbirliği ve çatışma alanları olarak ortaya çıkmıştır.

Terörle mücadele ve güvenlik politikalarının yanı sıra Türkiye'nin Suriye politikasında belirleyici unsur olan bir konu da mülteciler meselesidir. 2011'den itibaren ülke içinde yer değiştiren Suriyeliler olduğu gibi göç etmek zorunda kalan ve Türkiye'ye sığınan mülteciler de olmuştur. Günümüzde sayıları 4 milyona ulaşan Suriyeli mültecilerin evlerine dönmelerini sağlamak, yapılan askeri hareketlerin tetikleyici unsurlarından biri olagelmıştır. Diğer yandan mültecilere yönelik faaliyetler insani politika kapsamında değerlendirilmektedir. Hem ülke içinde hem Suriye sınırları içerisinde Suriye halkına yönelik yürütülen insani faaliyetler Türkiye'nin yumuşak güç, dış yardımlar ve insani diplomasi/politika konularında olan gelişimi bağlamında da ele alınmaktadır. Son yıllarda en çok yardım yapan ülke olarak ilk sırada yer alan ve öne çıkan Türkiye'nin en çok yardım yaptığı ülke 2019 yılında 6 milyon dolar ile Suriye olmuştur.[6]

Mülteciler konusunun etki ettiği bir alan da Türkiye-Avrupa/AB ilişkileri kapsamında olmuştur. AB ile olan ilişkilerde göç ve düzensiz göçmenler konusu oldukça önemli hale gelmiştir. Öyle ki AB ile olan ilişkilerde mülteciler konusu Türkiye için kimi zaman bir koz haline gelmiştir. Türkiye'nin Suriye'ye yönelik askeri hareketlerine tepki gösteren AB'ye karşı sınırların açılması tehdidi söz konusu olmuştur. AB ile ilişkilerde mülteci konusunun işlenmesine bir örnek de Türkiye'ye gönderilmesi taahhüt edilen toplam 6 milyon avroluk fon desteğidir.

Her ne kadar iç savaş sonrası dönemde gittikçe sertleşen ve askeri faaliyetler kapsamında baskın olarak realist bir politika yürütüldüğü ifade edilse de söz konusu dönemde uluslararası çözüm girişimlerinde aktif olarak yer alan bir Türkiye gördük. Rusya ve İran ile birlikte yürütülen Astana süreci çözüm sağlanması adına yapılan toplantılar, Soçi toplantısında kabul edilen 10 maddelik mutabakat[7] sahada olduğu kadar masada da yer alan ve aktif olan bir Türkiye olduğunu gösterdi. Diğer yandan Suriye konusu Türkiye'nin bölgesel ve küresel aktörlerle olan ilişkilerinde de etkisini yarattı. Esad rejimini destekleyen Rusya ile diplomatik olarak ve İran ile vekalet savaşı olarak askeri düzeyde yürütülen ilişkiler dış politikayı da etkilemiştir. Türkiye, Suriye konusunda Rusya ile Suriye'deki Kürtlerin durumu (PYD bizim için terör örgütü Rusya için ise terörle mücadelede önemli bir ortak), Türkmenlere karşı tutum (Rusya Esad rejimine karşı mücadele eden Bayır bucak Türkmenlerini bombalamıştı), uçak krizi (hava sahası ihlalleri ve Türkiye'nin ihlal nedeniyle Rus helikopterini ihtarsız olarak vurması) meseleleri iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir.[8]

Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri özelinde iç savaş öncesi ve sonrası olarak ele alınan 2002-2011 ve 2011 ile sonrası olarak nitelendirilebilen dönemlerdeki dış politika farklılığı oldukça dikkat çekici bir özellik taşımaktadır. Türk dış politikasındaki bu değişim ve eklektik yapıdaki politika sert ve askeri güçle birlikte insani boyut içermesi bakımından ahlaki realizm stratejisi olarak adlandırılmaktadır.[9] Ahlaki realizm nitelemesi ile bölgesel ve küresel aktörler göz önüne alındığında yalnızca Türkiye'nin böyle bir strateji izlediği izlenimi oluşmaktadır. Türkiye'nin insani duyarlılıkla askeri angajmanı bir arada yürüttüğü politikaları bu durumu örneklemektedir. Bununla birlikte güney sınırındaki tehditler dolayısıyla yoğun bir güvenlikleştirme algısı oluşan ve buna karşı askeri yöntemlerle sonuç almaya çalışan realist bir Türkiye nitelendirmesi yapılmıştır.

Diğer yandan Suriye iç savaşından bugüne yaşanan gelişmeler ve sistemik faktörler Türk dış politikasının dönüşümünde oldukça etkili olmuştur. Rusya'nın sürece aktif olarak müdahil olması ve yine Rusya gibi batılı olmayan güçlerin artan etkinliği, Türkiye'nin denge kurma konusundaki hassaslığı ve güvenlikleştirme Türk dış politikasının doğasını değiştirmiştir. Krizin uluslararası hale gelmesi, Suriye'nin güçler arası bir mücadele alanı olması, sorunun Türkiye'nin ikili ilişkilerine etki etmesi Suriye krizinin sistemik sonuçları olarak ortaya çıkmıştır.[10] Suriye krizi öncesinde bölgesel düzen ve model olma konusunda Türkiye açısından bir fırsat yaratan Arap Baharı, Suriye söz konusu olduğunda Türkiye'nin dış politika öncelikleri ile algılarını, uluslararası alandaki duruşunu, ikili ilişkilerini ve politik doğasını tamamen değiştiren bir niteliğe sahip olmuştur.

Son olarak gerçekleştirilen harekât sonrası Rusya ile oluşturulan ortak denetim mekanizmaları ile güvenli bölgenin varlığının muhafazası kapsamında yürütülen faaliyetler düzeyinde ilişkiler sürdürülmektedir. Suriye krizi ile dış politikada temel öncelik olarak ilk sırada yer alan ulusal güvenlik konusu uzun yıllar Türkiye'nin temel dış politikası olarak kalacak gibi görünüyor. Sistemik ve içsel faktörlerin de desteklediği ve tetiklediği bu politika Türkiye'nin güvenlikleştirme, tehdit algısı ve güvenlik odaklı bakış açısını temel aldığı ve her şeyin üzerinde tutarak belki de kimilerince aşırı olarak görülebilecek bir niteliğe dönüşmesine etki etmiştir.

Kaynaklar:

[1] Dilara Hamit, Turkey neutralizes 17 YPG/PKK terrorist in N. Syria, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-neutralizes-17-ypg-pkk-terrorists-in-nsyria/2055043>

Erişim: 09.12.2020.

[2] Adana Mutabakatı Suriye yönetiminin PKK ve uzantılarının kendi topraklarını kullanarak Türkiye'ye tehdit oluşturmasını önlemek amacıyla 20 Ekim 1998 yılında imzalanmıştır.

[3] Remziye Eskioğlu, Arap Baharı'na Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, s. 76.

[4] Hasan Duran, Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri, *Ortadoğu Yıllığı 2011*, s. 511.

[5] Hakan Mehmetçik ve Emel Parlar Dal, "2000'li Yıllar Sonrası Türkiye'nin Yükselişini Yeni Klasik Gerçekçilik Çerçevesinden Anlamak" içinde Türk Dış Politikasında Güncel

Sorunlar ve Teorik Uygulamalar, ed. Tarık Oğuzlu ve Yelda Ongun, Nobel:Ankara, 2019, s.36.

[6] Ersin Çopur vd. (2019). “Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”. *TİKA* ISBN 978-975-17-4333-6.

[7] Suriye'nin siyasi birliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, Türkiye'nin ulusal güvenliğinin sağlanması teyidi, Barış Pınarı alanındaki yerleşik statükonunun korunması, terör unsurlarının sızmasının engellenmesi konularında mutabakat sağlandı.

[8] Emre Erşen, Suriye Sorunu Gölgesinde Türkiye-Rusya İlişkilerinde Normalleşme Süreci, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , Cilt III, Sayı 2, 2016, s. 160.

[9] E. Fuat Keyman, “A New Turkish Foreign Policy: Towards Proactive “Moral Realism”, *Insight Turkey*, c.19, s.1 (2017): s.56-57.

[10] Hakan Mehmetçik ve Emel Parlar Dal, a.g.m. s. 41.

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık*

11 Eylül 2001 tarihinde El Kaide tarafından Amerika’da gerçekleştirilen terör saldırıları sadece Amerika Birleşik Devletleri’ni etkilemekle kalmadı. Aynı zamanda Avrupa ülkelerini özellikle Müslüman göçmenlerin yoğun olduğu ülkeleri de etkileyerek toplumsal bazı dönüşümlere sebep oldu. Yaşanan terörist saldırıları sonrası başka ülkelerde bulunan azınlık gruplara karşı toplumsal algılarda ve bireysel davranışlarda keskin değişiklikler olduğu yapılan araştırmalar tarafından kanıtlanmıştır. Bununla birlikte Almanya gibi Müslüman nüfusun yoğun olarak bulunduğu ülkelerde bu durumun daha da karmaşık hale geldiği görülmektedir.

Tartışmalı bir kavram olan İslamofobi en genel anlamıyla Müslüman karşıtlığı, ayrımcılık ve ırkçılığı kapsamaktadır. Sosyolojik ve psikolojik boyutlarda etki alanını gördüğümüz kavram, etimolojik olarak iki kelimenin birleşmesinden daha ziyade İslam karşıtlığının ileri bir boyutunu ifade etmektedir. Hem akademik hem de gündelik hayatta kendine yer bulan bu kavram özellikle 11 Eylül olaylarından sonra Müslüman kimliğinin olumsuz olarak inşa edilmesinde kendine geniş kullanım alanları bulmuştur. İslamofobi söylemi zaman içinde “öteki” kavramının oluşturulması için gerekli olanları tanımlamada kullanılmaya başlanmıştır. İslam düşmanlığı, Müslümanlara düşmanlık ve Müslüman karşıtlığı gibi kavramları kapsayan genel bir terime dönüşmüştür. Özellikle Avrupa ülkelerinde İslami söylemi göçmen, yabancı Arap ve Türk terimleriyle eş anlamlı olarak günlük hayatta ve medyada sıklıkla kullanılmaktadır.[1]

Avrupa kıtası genelinde İslamofobik örgütlenmelerde özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında artış olduğu görülmektedir. İslamofobik sokak hareketleri ve siyasi partiler özellikle son 10 yılda daha popüler hale gelerek etkinlik kazandılar. Bilhassa milliyetçi sağ partiler ile kendilerine yer bulan İslam ve Müslüman göçmen karşıtlığını kapsayan bu fikirler, Müslümanları gözetleyen, denetleyen ve onları ulusun yaşamına tehdit olarak gören modern Avrupalı devlet mekanizmasına dâhil edildiler.

Belçika’daki “Vlaams Belang” , “the Sweden Democrats” ve Almanya’da “ the Alternative” son birkaç yılda önemli bir destekle yüksek oylar alan partiler haline geldiler. Bununla birlikte fikirleri de Avrupa’daki merkez sağ partilerin retoriğine ve politikalarına etki eder hale geldi. Bu mekanizmanın temellerini sağlayan 11 Eylül saldırıları aynı zamanda Müslümanları ve İslam’ı, “Batı” ya uygarlık tehdidi olarak ayıran “teröre karşı savaş” başlığı altından yaygın İslamofobinin koşullarını da yarattı. Hem Avrupa’da hem de Amerika Birleşik Devletleri’nde yeni terörle mücadele politikalarının ezici bir çoğunlukla Müslümanları hedef aldığı görülmektedir. Aslında aynı bu sebeple de uluslararası alanda istikrarsızlığın ve artan şiddetin de temel kaynaklarından birisi haline geldiler. [2]

Arka arkaya gelen merkez sağ siyasi liderleri, “İslamcı terörizme” (Almanya Başbakanı Angela Merkel) ve Avrupa’nın “İslamcı ayrılıkçılık” değerleriyle (Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron) uyumsuzluğuna karşı ülke liderlerini ve toplulukları defalarca uyarmasına rağmen görülen son tabloda etkili ol(a)madıkları görülmektedir. Çeşitli kamusal

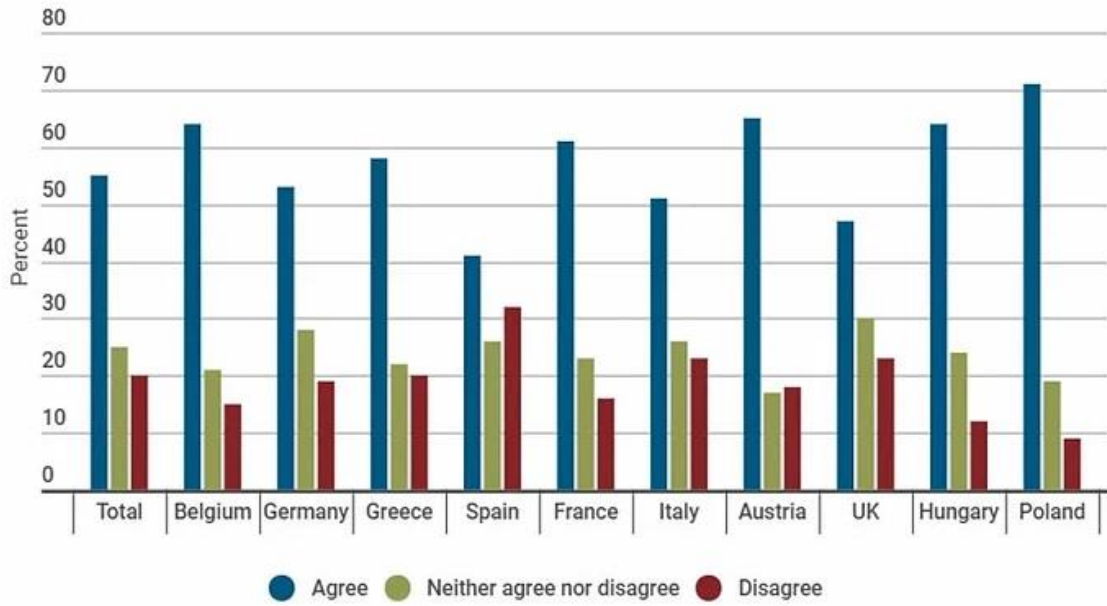
* * Doktora, Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, aysegulsumcalik@gmail.com

alanlarda Müslüman örtünme biçimlerinin yasaklanması - Fransız okullarında başörtüsü yasağı ve Almanya'nın bazı bölgelerinde öğretmenler için kısıtlamalardan Danimarka, Belçika ve Fransa'daki kamusal alanlarda yüzü örten peçe uygulamasının tamamen yasaklanmasına kadar - bunun sonuçlarının nasıl olduğunu göstermektedir. Müslüman karşıtı duygular kapsamlı bir şekilde toplumun kenarlarında kalmış gruplardan hükümet politikalarına doğru etkili olmaya başlamıştır.[3]

'All further migration from mainly Muslim countries should be stopped'

Source: Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration>

Share

CHATHAM
HOUSE
The Royal Institute of
International Affairs

Kaynak: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration>

Müslümanların nüfus olarak hem göçlerle hem de doğum oranlarıyla diğer gruplardan hızlı artması da İslamofobinin Avrupa Kıtası'nda artmasında önemli bir nedendir. Chatham House tarafından yapılan ankette de Müslüman göçmen alımının durdurulması gerektiğini düşünen ülkeler sıralaması görülmektedir. Almanya ve İngiltere göçmen nüfusunun diğerlerine oranla fazla olması sebebiyle burada olumlu kısımda duruyor gibi gözükse de özellikle yapılan bazı özel anketlerde bu sonucun gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. Almanya bu noktada ayrı bir inceleme alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Almanya yaklaşık olarak 5 milyona yakın Müslümana ev sahipliği yapmaktadır. Bu sebeple Fransa'dan sonra Avrupa'nın en büyük ikinci Müslüman nüfusuna sahip ülkedir. Almanya'da yaşayan Müslüman nüfusunu büyük çoğunluğunun 1960'larda iş bulmak için geldiği ve kaldığı bilinmektedir. Fakat yakın dönemlerde özellikle Suriye, Afganistan ve Irak'tan 1 milyondan fazla insan Almanya'ya çeşitli nedenlerden dolayı göç etmiştir. Bu sebeplerle

Almanya İslamofobinin ve terör saldırılarının etkilerinin yoğun olarak yaşandığı bir ülke konumuna gelmiştir.[4]

11 Eylül saldırıları sonrasında “We are all New Yorkers” sloganlarıyla birlikte başlayan yürüyüşler, saldırıların gerçekleştiği günün ertesinde diğer Batı ülkeleri vatandaşları gibi Almanlarda da temelde 2 soruya neden oldu: 1-Neden onlar(teröristler) bizden (Batıdan) nefret ediyor? 2- Kendimizi nasıl koruyacağız? Alman televizyon kanallarında 2001 yılı boyunca komedi programlarından dizilere kadar İslami terörizm en yaygın tartışma konusu olarak en nihayetinde bu sorulara cevap aradılar.[5]

2001 yılında New York'ta yaşanan terör olaylarından sonra Almanya'da var olan İslam algısında olumsuz yönde değişimler olmuştur. Diğer taraftan bu olumsuz algılaşımın tek sebebi olarak 11 Eylül olaylarını göstermek yetersiz ve indirgemeci bir yaklaşım olmaktadır. Halihazırda Almanya'da var olan İslamofobinin yaşanan terör olaylarıyla artış kazandığı görülmektedir. Bunun en önemli yansıması ilk olarak hükümet politikalarında ve medyada kendini göstermektedir. Politikacıların derhal resmi açıklamalar saldırıların ardından tahmin edilebileceği gibi kasvetli ve Amerikan yanlısı oldu. Şansölye Schroder, saldırıların yalnızca Amerika'yı hedeflemekte daha ziyade medeni dünyaya karşı savaş ilanı anlamına gelmektedir diyerek Almanya'nın duruşunu belirlemiştir.[6]

11 Eylül 2007 tarihinde Alman Devlet kanalı olan ZDF televizyonunda yayınlanan “September 11,2001: What Really Happened “ isimli belgeseli göstererek yaşananların arkasında olanları Amerikalı uzmanlara sorular sorarak araştırmıştır. Bu program ile altı yıl önce yaşanmış olan terör saldırılarının arkasındaki “gerçekleri” araştırdıklarını belirtmişlerdir. Programda özellikle 11 Eylül saldırıları hakkında komplo olduğu yönünde yazılan kitapların en çok satanlar raflarında yer aldıklarını belirtilerek insanların cevaplara ulaşmaya hakları olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu program ile gördüğümüz gibi Almanların büyük bir kısmının olaylara tam olarak inanmadığı açıkça ortadadır. Bununla birlikte terörist saldırıların 10. yılında Almanya'da gerçekleştirilen anketle olayların arkasında ABD yönetimi olduğunu düşünenlerin oranı %30 ile Avrupa genelinde en yüksek oran olmuştur. Fakat diğer taraftan yaşanan terör saldırısı sonrasında özellikle toplumsal boyutta değişimlerin etkisi günümüzde dahi gözlemlenebilmektedir.[7]

Almanya'da siyasi partilerle ilgili İslamofobik duruşa sahip olan parti söylemleri de artmaya başlamıştır. 2013 yılında kurulan ve özellikle Müslüman göçmen karşıtı söylemleriyle bilinen “the Alternative for Germany” Müslümanların varlığının Alman toplumunun en önemli tehdidi olarak parti politikasını şekillendirmektedir. Sağ partilerin parlamentoda sandalyelerinin artmasıyla aynı paralelde çeşitli araştırmalar, İslamofobinin Alman halkı arasında yaygın olduğunu göstermiştir. Friedrich Ebert Stiftung Vakfı, düzenli olarak Orta Almanya üzerine araştırmalar yapmaktadır. Vakıf tarafından 2017 yılında yapılan ankete katılanların % 17,5'i İslamofobik önyargıları ifade etti. Bununla birlikte Münster Üniversitesi tarafından yürütülen bir araştırma, Alman nüfusundaki Müslümanların diğer dini azınlıkların üyelerine göre önemli ölçüde daha popüler olmadığını ortaya koydu. Tutumlarıyla ilgili soruya yanıt vermek Müslümanlara karşı, Batı Almanların % 57,7'si ve Doğu Almanların % 62,2'si bunun oldukça olumsuz veya çok olumsuz olduğunu söyledi. Buna karşılık aynı bölgede yaşayan Hinduların, Budistlerin veya Yahudilerin Müslümanlar hakkındaki olumsuz görüşleri % 30-40 daha düşüktü. Son olarak uluslararası karşılaştırmalara dayanan başka bir araştırma da, İslam düşmanlığının Almanya'da diğer Avrupa ülkelerine kıyasla nispeten yaygın olduğunu doğruladı.[8]

Almanya’da hükümetin İslamofobinin toplum genelinde yayılarak toplumsal bir bölünmeye gidilmesinin önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir. Fakat izlenen bu politika diğer taraftan Almanlar ve siyasiler arasında ayrı bir uyuşmazlığa sebebiyet vermektedir. Bu sebeple aşırı olan gruplar yukarıda da bahsedildiği gibi kendilerini popülist sağ partilerde temsil edildiklerini düşünmektedirler. Göçmen karşıtı politikalarıyla bilinen Alternative for Germany Partisi oy oranını 2014 eyalet seçimlerine göre iki katına taşıyarak 2019 eyalet seçimlerinde Angela Merkel’in partisinden bölgesel olarak daha yüksek oy oranına (%13.5) ulaşmıştır. Alternative Partisi’nin özellikle Doğu Almanya’da etkili olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle Almanya’da artan Neo-Nazi hareketleri, popülist grupların çoğalması ve Müslümanlara yönelik şiddetin artması ile aynı paralelde görülebilir.[9]

2018 yılında toplam 950 İslamofobi kaynaklı suç işlendiği kayıt edilirken, kayıt altına alınmayan suçların sayısının da en az bu kadar olduğu belirtilmiştir. Yetkililer, suçların neredeyse tamamının aşırı sağcılar tarafından işlendiğini varsayıyor. Rapora göre camilere Nazi sembolleri spreyle boyanmış, tehdit mektupları gönderilmiş, sözlü hakaretler yapılmış, mala zarar verilmiş ve nefrete tahrik olmuştur. İçişleri Bakanlığı hasarın bedeli konusunda herhangi bir bilgi veremedi. Sol parti içişleri uzmanı Ulla Jelpke gazeteye verdiği demeçte: “İstatistikler bir buzdağının sadece görünen kısmı, çünkü Müslümanlara yönelik pek çok sıradan saldırı, hakaret ve ayrımcılık kaydedilmiyor bile.”[10]

Sonuç olarak, Amerika’da 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırısının arkasında sadece İslam dininin olmadığı Almanlar tarafından çok iyi bilinse de yaşanan tüm terör olayları İslam’a karşı bir şekilde propaganda aracı olarak özellikle medya tarafından kullanılmaktadır. Küresel terörizmi İslam ile özdeşleştirerek ülkelerine göçmen akımını durdurmayı ve hatta yurttaş olanların dahi geri dönmelerini sağlamak asıl amaçlardan biridir. Artan milliyetçi sağ hareketlerde konjonktür ile ilgili değişimlerin de etkisi olduğu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Kendisini Avrupa’nın en güçlü ülkelerinden biri olarak gören ve Amerikan hegemonyasına alternatif olacak şekilde politikalar yürüten Alman hükümeti, bu yönde Müslüman göçmen politikasını dengeleyici olarak kullanmaya çalışmaktadır. Fakat diğer taraftan Alman ulusunda ise bu yönün tersinde milliyetçi değerlerin öne çıkarıldığı ve göçmen karşıtlığının arttığı görülmektedir. Son durumda İslamofobi’nin kavramsal ve sosyal boyutlarda her iki kesim tarafından istenildiği şekilde kullanılan kullanışlı bir araç haline geldiği görülmektedir.

Kaynaklar:

[1] Hakan Tosuner, ‘Germany The Media and Muslims in Germany’, (2014).

https://www.ces.uc.pt/ces/projectos/tolerance/media/WP5/WorkingPapers%205_Germany.pdf

[2]Narzanin Massoumi, ‘Why Is Europe So Islamophobic? ‘, (06.Mart. 2020)

<https://www.nytimes.com/2020/03/06/opinion/europe-islamophobia-attacks.html>

[3] Matthew Goodwin, Thomas Raines, David Cutts, ‘What Do Europeans Think About Muslim Immigration? ‘ (2017)<https://www.chathamhouse.org/expert/comment/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration#>

[4] Engy Abdelkader, ‘A Comparative Analysis of European Islamophobia: France, UK, Germany, Netherlands, and Sweden ‘ No: 16 (1)

(2017)<https://escholarship.org/content/qt870099f4/qt870099f4.pdf>

[5] Elliot Neaman and Elliott Neaman, 'The War that Took Place in Germany: Intellectuals and September 11', Vol. 20, No. 3 (64) (2002), pp. 56-78 Published by: Berghahn Books
Stable URL: <http://www.jstor.com/stable/23740750>

[6] The New York Times, Interview With Gerhard Schröder (2002),
<https://www.nytimes.com/2002/09/04/international/europe/interview-with-gerhard-schröder.html>

[7] John Rosenthal, 'America is Somehow to Blame: German Public Television on 9/11', (2007) <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/1242/america-is-somehow-to-blame-german-public-television-on-9-11>

[8] Ehrhart Körting, Dietmar Molthagen, Bilkay Öney, 'What is to be Done? Germany between Islamic Extremism and Islamophobia' (2017), <https://library.fes.de/pdf-files/dialog/14101.pdf>

[9] Peter Stubley, 'Far-right AfD surge to second place in German state election, beating Merkel's party' (2019), <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/afd-germany-state-election-poll-latest-result-afd-merkel-thuringia-a9173746.html>.

[10] Deutsche Welle, 'Germany sees fewer attacks on Muslims and mosques in 2018', (2018), <https://www.dw.com/en/germany-sees-fewer-attacks-on-muslims-and-mosques-in-2018/a-48156765>

ABD Yaptırımları: CAATSA ve Rahip Brunson Krizi Üzerine Bir Karşılaştırma

Nurettin Taşar*

Günümüzde uluslararası sistemin çoklu bir kriz ortamına sahip olduğu literatürde kabul gören bir gerçektir. Bu gerilimler siyasi, askeri ve ekonomik boyutlardadır. Mekânsal olarak kriz alanları ise Türkiye özelinde Avrupa, Doğu Akdeniz ve Kafkasya coğrafyalarını kapsamaktadır.

Bu krizlerde ABD'nin Trump döneminde oynamaktan çekindiği/vazgeçtiği küresel/hegemonik liderlik rolü Türkiye gibi birçok aktöre bölgesel düzeyde özerklik alanı açmıştır. Bu kaotik süreci dizginleyecek gelişmenin sistemde hegemonya rolünü uzun yıllar oynayan aktör olan ABD'de gerçekleşen seçimlerin sonucu olduğu üzerine literatürde çıkarımlar söz konusudur. Fakat bu alanda önemli tartışma konusu, bunun nasıl bir yöntemle gerçekleşeceği.

Uluslararası İlişkiler literatürde bir devletin diğer bir devleti ikna süreci “havuç-sopa stratejisi” ile açıklanır. Havuç, ikna sürecinde ödül ile hedefi gerçekleştirme anlamına gelirken, sopa ise zor ve şiddete dayalı bir ikna etme yöntemi olarak kabul edilmektedir.

Havuç Sopa, yani ödül-ceza yöntemi ilk olarak Economist dergisinin 11 Aralık 1948 yılında çıkan sayısında kullanılmıştır. Bu sözcükler istenileni yaparsanız ödül, yani havucu, yapmazsanız ise cezayı, yani sopayı alırsanız anlamını ifade etmektedir. Günümüzde dış politikada bir yöntem olarak benimsenen bu iki yaklaşımı en sık kullanan devletlerden biri ABD'dedir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde öteden beri inişler ve çıkışlar olmuştur. Taraflar birbirlerine karşı dönem dönem farklı politikalar izlemiştir. ABD, son süreçte Türkiye ile ilişkilerinde CAATSA(ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası)[1] yaptırım kararı ile sopa stratejisini tercih etmiştir. Bu yaptırımların gerekçesi ise Türkiye'nin Rusya'dan aldığı S-400 hava savunma sistemleriydi. Fakat ABD'nin bu yöntemi tercih ettiği ilk ülke Türkiye değildir. Siyasal hedeflerini gerçekleştirmek için CAATSA ile uyguladığı sopa stratejisi ABD tarafından uzun yıllar siyasal bir enstrüman olarak kullanılmaktadır.

CAATSA yaptırımlarıyla ilgili Türkiye özelinde bir değerlendirme yapacak olursak, bu yaptırımların iki sonuç üretebileceği üzerine uzlaşa olduğu gözükmektedir: yaptırımlar ile Türkiye NATO çizgisine geri döner ya da Rusya, İran ve Çin'e daha yakın bir siyasal çizgi izler.

Bu yazının iddiası yukarıda bahsedilen iki seçenektan farklı olarak ABD'nin siyasal sonuç elde etmek için kullandığı zorlama ve tehdide dayanan yöntemlerden biri olan CAATSA yaptırımlarının Türkiye konusunda iki sonuçtan birini üretmeyeceği üzerindedir. Çünkü yaptırım Türkiye'nin savunma sanayini, yani Türkiye'nin belli bir gelişmişlik düzeyine sahip olduğu bir alanı kapsamaktadır. Yani burada ABD çizgisi ya da diğerleri çıkarımı yapılacak veri söz konusu değildir.

---

* Doktora, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, nurettintasar@hotmail.com

Bu süreçte CAATSA yaptırımlarını daha iyi bir şekilde anlamlandırmak için ABD'nin Türkiye'ye karşı yaptırım uyguladığı benzer bir yaptırım süreci ile karşılaştırmak yerindedir. Bu çalışmada CAATSA yaptırımları, Rahip Brunson Krizi sonrası Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar ile karşılaştırılacaktır. Bu şekilde iki yaptırımın farklılaştığı noktalar ortaya konulacak ve etki düzeyleri tartışılacaktır.

Andrew Brunson krizi, ABD'li bir rahibin Türkiye tarafından tutuklanması ile başlamıştı. Rahip Brunson, Gülen ve PKK bağlantılı olması nedeniyle tutuklanmıştı. Brunson hakkında "Devletin gizli kalması gereken bilgilerini siyasal veya askeri casusluk amacıyla temin etmek" suçlamasıyla toplamda 35 yıla kadar hapis istendi. Trump yönetimindeki ABD ise Brunson'un serbest bırakılmamasında payları bulunduğu gerekçesiyle bu süreçte İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve Adalet Bakanı Abdülhamit Gül'e yaptırım kararı aldı.[2] Fakat yaptırımlar bunla sınırlı değildi.

2018 yılına 3.79 TL'den başlayan dolar kuru Brunson'un tahliye talebinin reddedildiği 18 Temmuz günü 4.79'a çıktı. 1 Ağustos günü bu rakam 5 liraya ulaştı. Trump'ın ikinci yaptırımları ile birlikte 13 Ağustos tarihinde, 1 doların Türk lirası karşılığı 7.21 TL'yi gördü. 17 Ağustos 2018 tarihindeki haftada Türkiye'de 7,5 milyar dolarlık bir döviz azalışı ortaya çıktı. Bunun nedeni, Brunson krizine bağlı olarak ABD'nin yaptırım kararları idi.

Kısaca Türkiye, Rahip Brunson krizinde ciddi bir yaptırım süreci ile karşı karşıya kaldı. Kısa sürede Türk lirası dolar karşısında Cumhuriyet tarihinin en büyük değer kayıplarından birini yaşadı. Her ne kadar siyaset kurumu eksenli söylemde ABD yaptırımlarına karşı dik durulacağı ifade edilse de ekonomik kapasite buna izin verecek düzeyde değildi. Bu yüzden Andrew Brunson serbest bırakıldı. Yani ABD'nin sopa taktiği kırılğan bir ekonomide sonuç üretti.

Günümüzde ise Türkiye, rahip Brunson krizinden farklı olarak CAATSA yaptırımları çerçevesinde Türkiye'nin savunma sanayini hedef alan yaptırımlarla karşı karşıya. Fakat Brunson davasında alınan sonuç bu yaptırımlar ile alınamadı/alınamayacaktır. Çünkü CAATSA yaptırımları 12 başlıktan oluşan ve ABD başkanının en az 5'ini uygulaması gereken konuları kapsamaktadır. ABD Senato ve Temsilciler meclisinde yapılan oylama ile alınan yaptırım kararları, etki düzeyi açısından farklılıklar içermektedir. 12 madde üzerinde seçilen yaptırım kararları Türkiye'ye etki düzeyi zayıf olan Savunma Sanayini kapsamıştır. Savunma Sanayi hem millilik oranları açısından hem etki kapasitesi açısından Türkiye'nin kırılğan olmadığı bir sektördür.

O yüzden CAATSA yaptırımları çerçevesinde Savunma Sanayini kapsayan yaptırımların seçilmesi, ABD nezdinde Türkiye ile ilişkilerin topyekûn kopuşunun istenmediğine dönük bir girişim olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu arada akla şu soru da gelebilir;

ABD, Türkiye ile ilişkilerini önemsiyorsa CAATSA yaptırımlarını neden uyguluyor?

Son yıllarda Türkiye'nin politik tercihleri nedeniyle yaptırım kararı alınmaması ne ABD Temsilciler Meclisi ne de Senato'da mümkün bir seçenek olarak gözüküyordu. ABD özelinde siyasal boyutta Demokratlar ve Cumhuriyetçilerin uzun süredir uzlaştıkları neredeyse tek konu Türkiye'ye karşı izlenecek politikalar idi. Burada taraflar arasında ortaklaşa söylem ise Türkiye'ye yönelik yaptırımlardı.

Yazının başında da ifade edildiği gibi iki yaptırım arasında hem düzey hem de kapsam boyutunda farklılıklar vardır. Doğal olarak da iki yaptırımın Türkiye'ye etki düzeyi farklı oldu/olacaktır. Yukarıda belirtildiği gibi, Rahip Brunson olayı ise ekonomik yaptırımlar aracılığıyla bir ülkenin yargı sisteminde sonuç üretmeye dönük aşağılayıcı bir girişimdi. Yöntem ise ilgili ülkenin en hassas noktası ekonomiydi.

CAATSA yaptırımları her ne kadar Türkiye'nin en kırılgan olduğu ekonomik alanda kalıcı bir sorun yaratmayacak olsa da 5 Nisan 1946'da ABD Donanmasına bağlı USS Missouri Zırhlısının[3] İstanbul'a gelişi ile başlayan ittifakın, Türkiye açısından siyasal boyutta en büyük yaralardan birini aldığı söylemek gerekir. Çünkü Türkiye ilk kez bugüne kadar İran, Kuzey Kore gibi ülkeleri kapsayan ABD'nin hasımlarına yönelik olan bir yaptırım zincirine dahil edildi.

Sonuç olarak son yıllarda Türkiye'ye karşı ABD'nin uyguladığı de facto yaptırımlar, CAATSA yaptırımları ile birlikte de jure duruma dönüşmüştür. 2017 yılından bu yana uygulanması gündemde olan bu yaptırımlarda hedef, sadece Türkiye'yi caydırmak değil, Türkiye'ye karşı AB ve ABD içerisinde oluşan kamuoyunu sakinleştirmektir. Yazının başında da ifade edildiği gibi ABD iç siyasetinde Demokratlar ve Cumhuriyetçilerin uzlaştığı neredeyse tek konu Türkiye'ye karşı uygulanacak yaptırım meselesiydi. CAATSA yaptırım kararı alınabilmesi için 2/3 çoğunluk gerekiyordu. Bu çoğunluğun çok üstünde bir sayı ile bu yaptırım kararının alınması yukarıdaki tespitin en açık göstergesiydi.[4]

Bu yaptırımların 2017 yılından bu yana engellenmesini Trump kişisel tercihiyle sağladı. ABD'nin bu yaptırımlarda Türkiye'nin en kırılgan olduğu alan olan ekonomik boyutu es geçmesi, ilişkilerin topyekûn kopuşunu engellemiş olmasına rağmen ABD'nin hasımlarına yönelik uygulanan bir yaptırıma Türkiye'nin de dahil edilmesi, ilişkilerin siyasal düzeyde geldiği boyutu göstermektedir. Kısaca CAATSA yaptırımlarıyla ABD'nin sopa taktiği kırılgan bir ekonomiyi hedef almaktan ziyade güçlü bir savunma sanayini hedef almıştır. Bu bağlamda rahip Brunson olayı ile kıyaslandığında bu son yaptırımların etki düzeyi ekonomik boyutta zayıf, siyasal boyutta ise tarihi bir kopuşu temsil etmektedir.

Kaynaklar:

[1] CAATSA'nın 235. maddesi, ABD Başkanı'nın ilgili kişi ve kuruluşlara getirebileceği yaptırımları 12 maddede düzenliyor. Yasanın ilgili maddesine göre Başkan, bu 12 maddeden en az 5'ini seçip uygulamakla yükümlü. Erişim: 17.12.2020 <https://www.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/>

[2] “Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü?” Erişim: 18.12.2020
<https://tr.euronews.com/2018/10/12/adim-adim-brunson-krizi-abd-turkiye-iliskilerinde-yaptirimlar-noktasina-nasil-gelindi->

[3] Missouri Zirhlısı ziyaretinin tarihsel arka planı ile ilgili ayrıntılı bilgi için:
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9930>

[4] Türkiye için “Caatsa yaptırımları” Bugün 335 evet, 78 hayır ile ABD temsilciler meclisinden geçti, 3/2 çoğunlukla kabul edildiği için Trump'ın veto etmesinin de bir önemi kalmadı.

Türkiye'nin Irak Politikasında Büyükelçi Fatih Yıldız'ın Etkisi

Şeyma Kızılay

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ilk olarak 1937 yılında bölge güvenliğinin sağlanması adına Sadabat Paktı ile modern Irak Devleti-Türkiye ilişkileri başlamış ve günümüze değin iniş çıkışlı bir seyir izleyerek devam etmiştir. Bu tarihten önce ise Osmanlı Devleti toprakları olan coğrafya Türkiye-İrak ilişkilerinin tarihsel zeminini oluşturmaktadır. Zaman içerisinde kimi dönemler dostluk ve işbirliği çerçevesinde kimi dönemlerde gerginlikler içerisinde sürdürülen ilişkiler her iki ülkenin dış politika kararları, sistemsal faktörler, bölge dengeleri, iç siyaset gibi etmenlerden etkilenmiştir.

İki ülke ilişkilerinde ekonomi, enerji ve güvenlik temel oluşturmuştur. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya'nın çevrelenmesi politikası kapsamında Batı bloğunun yanında yer alan iki ülke Bağdat Paktı ile bir araya gelirken, Soğuk Savaş sonrası dönemde terörizm konusu güvenlik temeline dayanan ilişkinin esas noktası haline gelmiştir. Ekonomi konusunda 1990'lı yıllarda Irak'ın Kuveyt'i ilhakı nedeniyle uygulanan Birleşmiş Milletler (BM) ambargosu ve bu ambargo kapsamında Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapatılması iki ülke ticaretini olumsuz etkilemiştir. Hattın kapatılmasıyla Türkiye toprakları üzerinden sağlanan petrol ihracından elde edilen 400-600 milyon dolar civarındaki gelir zarar görmüştür. Sonraki yıllarda bu kaybın giderilmesi amacıyla ticari ilişkiler canlandırılmaya çalışılmıştır.[1]

Türkiye'nin Irak politikasının temel parametreleri Irak'ın toprak bütünlüğü, Türkiye'ye yönelik PKK saldırılarının önlenmesine dayanan meşru güvenlik kaygısının öncelenmesi ve ülkedeki Türkmenlerin korunmasıdır.[2] Bunların yanı sıra bölgede PKK terör örgütünün faaliyetlerini ve Türkiye'ye yönelik tehditleri ortadan kaldırmak ve enerji kaynaklarının taşınması da önemli politika önceliklerindedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 20 Mart 2003 tarihinde başlayan Irak işgali sonrasında bugüne kadar olan ilişkiler değerlendirildiğinde ülkedeki Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ve merkezi hükümet ile farklı dinamiklere sahip ilişkilerin olduğu görülmektedir. Irak'a yönelik politikada temel etkenlerden biri olan Türkmenler konusu kapsamında 1990'lı yıllarda kurulan Irak Türkmen Cephesi (ITC) de iki ülke ilişkilerini etkileyen dinamikler arasındadır. Arap Baharı döneminde özellikle Suriye konusunda farklı görüşlere sahip olan iki ülke arasında gerginlikler yaşanmıştır. Merkezi hükümet ile IKBY arasındaki münasebet de Türkiye-İrak ilişkilerine etki etmiştir. 2012 yılında Erbil yönetiminin Kürt petrolünü Türkiye'ye taşıyacak petrol boru hattı düşüncesi Bağdat yönetiminin tepkisine neden olmuştur. Bağdat yönetimi Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'nın Irak'ın güneyindeki petrol sahalarında petrol arama kontratını iptal etmiştir. Söz konusu dönemde TPAO'nun 25 milyar dolarlık 4 projede ortaklığı bulunmaktaydı.[3]

Terörizm başta olmak üzere farklı sebepler nedeniyle çeşitli dönemlerde kriz ve gerginlikler yaşanmakla birlikte Irak, Türkiye'nin en çok ziyarette bulunduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye, Irak merkezi hükümeti ve IKBY arasında gerçekleştirilen siyasi ziyaretlerin yanı sıra iki ülke kültürel olarak da etkileşim halindedir.

Girift ve oldukça eskilere dayanan münasebetlerimizin bulunduğu Irak, Türk dış politikasında, ulusal güvenlik stratejilerimizde, bölge siyasetimizde oldukça önemli bir konumdadır. Zira yukarıda bahsedilen her alan üzerine (ekonomik, siyasi, kültürel vs) sayfalarca yazılar yazmak mümkün. Fakat bu yazıda son yıllarda özellikle üzerinde durulan ve Türk dış politikasının önemli bir unsuru olarak görülen kamu diplomasisi[4] ve yumuşak güç üzerine odaklanılarak 25 Ocak 2017 tarihinde Irak büyükelçiliği görevine getirilen ve geçtiğimiz haftalarda görevi sonlanan Fatih Yıldız'ın iki ülke ilişkilerine etkisi üzerinde durulacaktır.

Fatih Yıldız göreve geldiği günden itibaren kamu diplomasisi kapsamında oldukça yoğun faaliyetlerde bulunan ve sosyal medyayı en çok kullanan diplomatlar arasında olmasıyla göze çarpmaktadır. Irak'ta kurduğu ilişkiler ve hizmetleri dolayısıyla pek çok kişi tarafından sevilen ve saygı duyulan faaliyetleri “halk” ya da “sokak diplomasisi” olarak nitelendirilen büyükelçi Türk-Irak ilişkilerinin geliştirilmesi adına da birçok adım atmıştır. Siyasi faaliyetleri yürütmenin yanı sıra kültürel olarak da adımlar atan, Türk ve Irak halkının birlikteliğini sağlamak adına çalışan Yıldız sosyal medya paylaşımları aracılığıyla bu gelişmeleri paylaşmıştır. Söz konusu 3 yıllık dönemde öne çıkan bazı gelişmelere ve faktörlere göz atalım.

Kerkük'teki Kayseri Çarşısı yangını; Türkiye'nin Irak'a yönelik politikalarında önemli bir dinamik olan Türkmencilerin karşılaştıkları zorluklar, onlara yönelik gerçekleştirilen saldırılar önemle takip edilmiştir ve edilmektedir. Kerkük üzerinden Türkiye-Irak ilişkilerine etki eden ve katkı sağlayan bir gelişme Kayseri'deki kapalı çarşıya benzer inşası ile Kayseri Çarşısı olarak adlandırılan çarşıda çıkan yangındır. Maddi hasarın meydana geldiği yangın sonrasında büyükelçi Yıldız çarşayı ziyaret ederek Türkiye'nin Kerkük'ün ve Irak'ın yanında olduğunu ve olmaya devam edeceğini belirtmiştir. Yıldız'ın ülke yetkililerinden bile önce hareket etmesi bölgeyle olan tarihi ve kültürel bağlarımızın bir göstergesi olmakla birlikte Kerkük'ün Türkiye açısından önemini ortaya koyan bir nitelik taşımaktadır.[5]

Türkiye-IKBY ilişkileri; “Kürt Bölgesel Yönetimi ile sürekli bir temas halinde olmamız lazım, Türkiye-Irak ilişkileri IKBY ile yoğun temas ve eşgüdüm olmadan olmaz” ifadelerini kullanan büyükelçi Yıldız her zaman Türkiye'nin Irak merkezi hükümetiyle olan ilişkilerinde Erbil'in ne denli önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Türkiye'nin Irak politikasının da Erbil ve Bağdat'ı birbirine alternatif olarak değil birbirini tamamlayıcı unsurlar olarak ele alması gerektiğine değinmiştir.[6]

Ekonomik ilişkiler; Türkiye-Irak ilişkileri açısından ihracat ilişkilerinin yatırım alanına kaydırılması, 25 Nisan'da düzenlenen “Irak'ın Yeniden İmarı için Türkiye-Irak İnşaat Formu” Irak'ın yeniden imarı konusunda Türkiye'nin takındığı aktif tavır ikili ilişkilerin ivme kazanmasını hedeflemektedir. Ekonomik veriler dikkate alındığında ihracat açısından 2018'e göre daha iyi bir seviyede olunduğu görölmektedir. 2014'te 11.15 milyar dolar olan toplam ticaret hacmi, son dört yıldır seyrettiği 8-10 milyar dolar civarındaki düşük seviyelerden 2019 yılında yeniden 11,5 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye-Irak arasında demiryolu bağlantısı kurulması ve transit ticaretin yeniden başlaması konusu üzerine Irak Ulaştırma Bakanı ile bir araya gelen Fatih Yıldız bu konuda da öncülük etmiştir.[7]

Ziyaretler; Büyükelçi Yıldız görevi boyunca Irak'ın tarihi ve kültürel mirasları başta olmak üzere önemli merkezlerine gerçekleştirildiği ziyaretler ile Irak halkı ile arasında önemli bir bağ kurmuştur. Türk-Irak kültürel bağları açısından önem taşıyan Ahmediye Camii, şeyh Abdülkadir Geylani Külliyesi gibi birçok yere ziyarette bulunmuştur. Bununla birlikte siyasi

ziyaretler kapsamında Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarı ile terörle mücadele ve bu konudaki işbirliği üzerine, Irak İçişleri Bakanı ile 10 Ekim 2020 tarihinde Sincar ve Mahmur'daki PKK faaliyetleri üzerine, Irak Başbakanı Mustafa Kazımi ile yapmış olduğu görüşmeler Türkiye-İrak ilişkilerinin geliştirilmesi adına atılmış adımları temsil etmektedir.

Irak halkıyla ilişkiler; Büyükelçi Yıldız'ın Irak halkıyla kurmuş olduğu samimi ilişki Türk yumuşak gücü, kamu diplomasisi ve ülke prestiji adına önem teşkil etmektedir. 29 Temmuz 2020 tarihinde attığı tweette Koronavirüs sürecinde bir Iraklıya Beled'e gidemediğini ve meyvelerinin çok ünlü olduğunu ifade eden Fatih Yıldız'ın bir hafta sonra aldığı meyve paketi Yıldız'ın ne kadar sevildiğini ve benimsendiğini göstermektedir.

Fatih YILDIZ / أبو عشقم · Jul 29 ···

Bir Selahaddinli'ye "Beled'in de meyveleri çok ünlüymüş. Koronavirüs yüzünden bir türlü gitmek nasip olmadı." dedikten 1 hafta sonra kapınızda bulduğunuz cömertlik...

Bereketin bol olsun, Beled.

Teşekkürler, Irak 🇮🇷🇹🇷

Diğer yandan Irak'ın Şii halkı için ayrı bir önem taşıyan Kerbela hadisesi ve İmam Hüseyin'in şehit edilişi üzerine Yıldız'ın gerçekleştirdiği ziyaret ve Şii halkla kurmuş olduğu bağ bütüncül, insan odaklı bakış açısını göstermektedir. Söz konusu davranış toplumun her kesimiyle diyalog kurma ve değerlerine saygı gösterme kapsamında da değerlendirilebilmektedir.

Fatih YILDIZ / و.عشقم · Aug 29 ···

Tüm insanlık için örnek olan İmam Hüseyin'in şehit edilişinin yıldönümünü idrak ettiğimiz bugünde, tüm insanlığa barış ve huzur dilekleri gönderiyoruz.

#YaHüseyin

10 42 358

7 Ekim 2020 tarihli bir tweet paylaşımı yapan Yıldız kendisi hakkında değerlendirmede bulunan bir Iraklı'nın sözlerini paylaşıyor. Mahmood al Hassnawi isimli şahıs tweetinde büyükelçi Fatih Yıldız yalnızca bir diplomat olmayıp kendilerinden biri olduğunu ve birçok Iraklı'nın Yıldız'ın onlara karşı nazik ve kibar davranışlarını fark ettiğini ifade ediyor.

Oldukça aktif ve hareketli bir büyükelçilik süresi geçiren Fatih Yıldız, Türkiye'nin Irak'la ilişkilerini geliştirmesi, ülke prestijini artırma, halkların dostluğu ve gelişmiş bağlar kurulması gibi konular kapsamında nitelikli bir dönem geçirmiştir denilebilir. Gerek Irak halkı üzerinde bıraktığı etki gerekse diplomatik faaliyetleri açısından Türk dış politikasında iz bırakmıştır. Büyükelçinin Kerbela ve Necef kentlerinde DAESH saldırıları nedeniyle yerlerinden edilenleri ziyareti, Bağdat'ta Şiiilerin 7'nci imamı Musa el-Kazım'ın ölüm yıl dönümü etkinliklerine katılımı, Irak'ın güneyinde bulunan Cibayış'te divan ziyareti, Bağdat Üniversitesi mezuniyet törenine iştirakı[8] yürüttüğü halk diplomasisinin uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zaman zaman ciddi krizler ve sorunlar yaşasak da aynı coğrafyanın ülkeleri olarak Irak ile olan ilişkilerimiz, yürüttüğümüz dış politika faaliyetleri oldukça önem taşımaktadır. Ekonomik ve siyasi gelişmeler, ciddi görüşmelerin yanı sıra kültürel faaliyetlerin, halkın dikkate alınmasının önemini göstermesi bakımından Irak büyükelçisi Fatih Yıldız'ın yürüttüğü "halk diplomasisi" ya da diğer bir adlandırmayla "sokak diplomasisi" ikili ilişkilerde ülkelerin birbirlerine olan bakış açılarını yönlendiren bir etki meydana getirmektedir.

Kaynaklar:

[1] Riyadh Mohammad Ali Al-Safuoq, "Türkiye-Irak İlişkilerini Etkileyen Faktörler (2003-2013)" doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2016, s. 87.

[2] İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler" içinde Türk Dış Politikası Cilt II 1980-2001, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim, 2013, s. 268.

[3] Ali Balcı, “Türkiye’nin Irak Politikası”, (Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı) ,*Türk Dış Politikası Yıllığı 2012*, İstanbul: SETA Yayınları, 2013, s. 125.

[4] Kamu diplomasisi, temel hedef kitlesinin halk olarak belirlendiği, odak noktasının kamu olduğu diplomasi çeşididir. Siyasi bedel düşük olup, daha çok fırsat, tanıtım ve imaj çerçevesinde yöntemler uygulanmaktadır. Son yıllarda en çok tercih edilen diplomasi türü olarak dikkat çekmektedir.

[5] Bilgay Duman, Kerkük’te Yanan Kayseri Çarşısı Ne İfade Ediyor?, ORSAM, <https://orsam.org.tr/tr/kerkukte-yanan-kayseri-carsisi-ne-ifade-ediyor/> Erişim: 15.12.2020.

[6]Gülbahar Altaş, “Türk Büyükelçiden Erbil Mesajı: Sürekli Temas Halinde Olmamız Lazım,” Rudaw, <https://www.rudaw.net/turkish/interview/24102018> Erişim: 15.12.2020.

[7] “Railway to be built between Iraq’s Mosul, Turkey,” <https://www.middleeastmonitor.com/20200920-railway-to-be-built-between-iraqs-mosul-turkey> Erişim: 16.12.2020.

[8] Haydar Karaalp, “Türkiye’nin Bağdat Büyüleşisi Yıldız önemli faaliyetlerini fotoğraflarıyla paylaştı,” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-bagdat-buyukelcisi-yildiz-onemli-faaliyetlerini-fotograflariyla-paylasti/1842990> Erişim: 15.12.2020.

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

The Journal of Diplomacy and Strategy

